

versie Helmond

OP STAP MET JET EN JAN, JONG IN 1910

Docenten-
handleiding

Erfgoedproject
voor
groep 5

erfgoed brabant

INHOUDSOPGAVE

Inhoud	2
Voorwoord	3
Inleiding	4
De doelstelling en de doelgroep	4
Leerdoelen	4
Het verhaal als didactisch middel	5
Opzet project en tijdsinvestering	5
Inhoud lespakket	6
Belangrijke informatie	6
Les 1. Maak kennis met Jet en Jan	7
Les 2. Wat is er veranderd in de afgelopen eeuw?	9
Les 3. Het museumbezoek	11
Les 4. 100 jaar later	14
Extra lessuggesties	15
Boeken voor in de klas	17
Bijlage 1: Voorleesverhaal Op stap met Jet en Jan	18
Voorleesverhaal Helmond	18
Voorleesverhaal Mierlo	23
Voorleesverhaal Brouwhuis	28
Voorleesverhaal Mierlo-Hout	33
Voorleesverhaal Stiphout	38
Bijlage 2: Historische achtergrondinformatie	43
Bijlage 3. Stamboom familie Jet en Jan	52
Bijlage 4. Achtergrondinformatie bij de foto's van de familie van Jet en Jan	53
Bijlage 5: Kaartjes Arm en Rijk	54
Bijlage 6: Rijk of arm? Wat hoort bij wat?	55
Bijlage 7: Brief voor ouders die als begeleider meegaan naar het museum	56
Colofon	57

VOORWOORD

Met het project *Op stap met Jet en Jan* heeft iedere leerkracht van groep 5 de middelen in handen om de geschiedenis van het papier te tillen. Aan de hand van Jet en Jan komen de leerlingen in aanraking met dat deel van het verleden dat in groep 5 aan de orde wordt gesteld: het begrip 'eeuw' en het dagelijks leven honderd jaar geleden.

Op stap met Jet en Jan geeft op zo'n manier invulling aan de lesstof van groep 5 dat de leerlingen er niet alleen plezier aan beleven, maar dat ze de lesstof zich snel eigen kunnen maken. Door de activiteiten beklijft de informatie beter.

Wij wensen u veel plezier tijdens de uitvoering van het project en hopen dat het project *Op stap met Jet en Jan* de energie en tijd die u als leerkracht in de lessen steekt meer dan waard is!

Het activiteitencircuit in een van de Jet en Jan- musea: sop kloppen en de was doen.

INLEIDING

De doelstelling en de doelgroep

Op stap met Jet en Jan geeft leerlingen uit groep 5 van de basisschool een beeld van het dagelijks leven rond 1910 in hun eigen gemeente. De volgende onderwerpen komen aan bod: kleding, wonen, werken, huishouden, voeding, vervoer, school en spel. Deze onderwerpen bieden ruimte aan de individuele beleving van alle leerlingen.

Dit lespakket bestaat uit vier lessen waarvan er een in het museum plaatsvindt en drie op school.

De lessenserie is opgezet volgens de 5 gouden regels voor goede erfgoedlessen die Erfgoed Brabant heeft opgesteld. Kijk voor meer informatie op www.erfgoedbrabant.nl/wijzermetererfgoededucatie.

Op stap met Jet en Jan sluit aan bij de kerndoelen voor geschiedenis in het basisonderwijs. Het materiaal kan een deel van de stof in veelgebruikte geschiedenismethodes vervangen in het tijdvak **Tijd van Wereldoorlogen**.

Leerdoelen erfgoededucatie

Zie www.erfgoedbrabant.nl/wijzermetererfgoededucatie

- De leerling kan begrippen rondom erfgoed hanteren (sporen uit het verleden, waarde van bewaren, heden, toekomst, respect) door voorbeelden van erfgoed van zichzelf, van hun eigen familie en in de eigen omgeving te benoemen.
- De leerling kan aangeven wat redenen zijn waarom je erfgoed bewaart voor later.
- De leerling kan vragen stellen bij het onderzoeken van eigenschappen en details van erfgoed.
- De leerling kan het verhaal dat bij het erfgoed hoort reproduceren.
- De leerling kan verschillen en overeenkomsten weergeven tussen heden en verleden aan de hand van erfgoed.
- De leerling kan aanwijzingen opvolgen hoe met erfgoed in een specifieke situatie om te gaan.

Met de extra lessuggesties werkt u ook aan:

- De leerling kan de (bewaar)plaats van het erfgoed lokaliseren op een plattegrond.

Zowel op school als in het museum zijn de leerlingen zoveel mogelijk actief bezig. Op een speelse wijze oefenen zij hun onderzoeksvaardigheden door te werken met authentieke bronnen.

Het verhaal als didactisch middel

In *Op stap met Jet en Jan* is het verhaal van Jet en Jan de rode draad. Dit verhaal verbindt de subthema's op een logische manier met elkaar, het brengt de geschiedenis tot leven en biedt leerlingen de mogelijkheid om zich te identificeren met de hoofdpersonen.

In de voorbereidingsles op school maken de leerlingen kennis met de familie van Jet en Jan. In deze les onderzoeken ze het **wie, wat, waar, wanneer** van het verhaal. Het is een verhaal met een open eind. De leerlingen maken het verhaal op eigen wijze af door invulling te geven aan het **hoe** en het **waarom**. In de tweede les maken ze als illustratie bij het verhaal een tekening. Hiermee geven ze vorm aan hun eigen beeld van Jet en Jan.

Bij het bezoek aan het museum worden verschillende aspecten uit het verhaal concreet: de leerlingen zien en gebruiken voorwerpen, die ook in het verhaal van Jet en Jan aan de orde komen.

Opzet project en tijdsinvestering

De totale tijdsinvestering bedraagt ongeveer 5 uur. Daarnaast kunt u het project uitbreiden met de extra lessuggesties in deze handleiding.

Les 1: Introductie

Voorlezen
Bespreken van het verhaal: wie, wat, waar en wanneer
Afmaken van het verhaal

Totaal
60 minuten
15 minuten
15 minuten
30 minuten

Les 2: Wat is er veranderd in de afgelopen eeuw?

Werken met de tijdbalk en stamboom
Sociale veranderingen
Tekening maken van Jet en Jan

Totaal
60 minuten
20 minuten
20 minuten
20 minuten

Les 3: Activiteitencircuit in het museum

Klassikale introductie
Activiteitencircuit
Klassikale afsluiting

Totaal
90 minuten
15 minuten
60 minuten
15 minuten

Les 4: 100 jaar later

Terugblik op museumles
Blik naar de toekomst. Welk voorwerp hoort daarbij?

Totaal
85 minuten
25 minuten
60 minuten

Inhoud lespakket

In het lespakket vindt u alle materialen die u nodig heeft voor de voorbereidings- en verwerkingslessen op school. Dit materiaal is met zorg samengesteld en wordt door verschillende scholen na elkaar gebruikt. Gaat u er dus alstublieft zuinig mee om. Wilt u de inhoud van het lespakket controleren? Mochten er voorwerpen missen of beschadigd zijn, meld dit dan bij teruggave aan de uitlener. Op deze manier kan elke school met een compleet lespakket werken.

Inhoud van de tas

- Docentenhandleiding
- Tijdbalk
- Bordspel
- USB-stick met mapjes A, B en C digitaal
- Mapje A:
 - o Foto interieur boerderij in 1910
 - o Ansichtkaart
- Mapje B:
 - o 14 foto's familie van Jet en Jan
 - o Stamboom van Jet
 - o 10 afbeeldingen voorwerpen arm en rijk
- Mapje C:
 - o 15 afbeeldingen van voorwerpen vroeger en nu

BELANGRIJKE INFORMATIE

Om de leerlingen optimaal van dit lesmateriaal te laten profiteren dient u als leerkracht op een aantal zaken te letten:

- De voorbereidingslessen 1 en 2 die de leerlingen op school krijgen, zijn onmisbaar. Dit omdat in de les in het museum wordt voortgebouwd op de in deze lessen opgedane kennis.
- Voor les 2 moeten de leerlingen van thuis een oude familiefoto meenemen (zie de lesbeschrijving).
- In les 2 maken de leerlingen een tekening van Jet en Jan. Deze spelen een rol in de les in het museum. Vergeet u niet de tekeningen mee te nemen naar het museum.
- In het museum bent u als leerkracht verantwoordelijk voor de orde. Op deze manier kan de medewerker van het museum zich geheel op de inhoudelijke kant van de les richten.
- De leerlingen werken in het museum in 6 groepjes. U dient deze groepjes al op school in te delen.
- Voor de les in het museum zijn, naast de docent, zes volwassen begeleiders nodig. Dit kunnen bijvoorbeeld (groot)ouders zijn. U vindt in bijlage 7 een brief die u van tevoren aan de begeleiders kunt meegeven, zodat zij weten wat er van hen wordt verwacht.

LES 1: MAAK KENNIS MET JET EN JAN

PRAKTISCHE INFORMATIE

Activiteit:	Verhaal beluisteren: klassikaal. Bespreken verhaal: klassikaal. Afmaken van het verhaal: in tweetallen.
Doel:	Introductie van het hoofdthema van het project: het dagelijks leven rond 1910. De voorkennis van de leerlingen inventariseren en activeren.
Duur:	60 minuten
Lespakket:	Tijdbalk Foto interieur boerderij 1910 uit mapje A Ansichtkaart uit mapje A Bijlage 1: Verhaal over de eigen woonplaats Bijlage 2: Historische achtergrondinformatie over de eigen woonplaats

LESOMSCHRIJVING

Inleiding

Hang de tijdbalk op. Deze blijft gedurende het hele project hangen.

Voorleesverhaal

U leest het verhaal voor.

Let op: er is voor ieder dorp en iedere stad in de gemeente een apart verhaal.

Lees het verhaal van de plaats waar de school staat.

In bijlage 2 vindt u extra historische achtergrondinformatie.

Voorleesverhaal bespreken

Bespreek het verhaal na met de leerlingen. Gebruik hierbij de volgende vragen:

- Over wie gaat het verhaal? *Jet en Jan en hun familie en vrienden.*
- Wat gebeurt er in het verhaal? *Jet krijgt een gulden omdat ze is gevallen.*
- Waar speelt het verhaal zich af? *In hun eigen woonplaats.*
- Hoe weet je dat? Zijn er namen uit het verhaal van scholen, kerk, winkels, pleinen of straatnamen die ze ook kennen?

Laat de oude ansichtkaart zien (Mapje A).

- Wat valt de leerlingen op? Vraag ze eerst in tweetallen te overleggen. Laat ze 3 verschillen benoemen. *Bijvoorbeeld: weinig (gemotoriseerd) verkeer, andere kleren, smalle straten, andere straatlantaarns.*
- Hoe ziet de straat van deze ansicht er nu uit? Gebruik hiervoor Google Streetview.
- Laat ze 3 verschillen benoemen. *Bijvoorbeeld: meer bebouwing, meer verkeer, andere wegen, bestrating.*
- Wanneer speelt het verhaal van Jet en Jan zich af? *Ruim 100 jaar geleden.*
- Wat zijn de verschillen met nu? *Bijvoorbeeld: bedsteden, pomp, gulden, geen elektriciteit, geen wc, koffiebonen zelf malen et cetera.*
- Wat zijn de verschillen tussen jongens en meisjes in de tijd van Jet en Jan? Hoe is dat nu? *Denk aan aparte scholen, verschillende klusjes voor meisjes en jongens, jurken voor meisjes en broeken voor jongens.*

Vertel dat het verhaal zich in 1910 afspeelt. Laat ze de foto van het interieur van een boerderij in 1910 zien (Mapje A).

- Deze foto is honderd jaar geleden gemaakt. Zo woonden veel mensen toen. Vraag de leerlingen de foto goed te bekijken en 3 verschillen met nu te noemen.

A1

A2

Het verhaal afschrijven

Het verhaal heeft een open eind. In het verhaal zijn de vragen wie, wat, waar en wanneer beantwoord. Laat de leerlingen in tweetallen een eind voor het verhaal bedenken: wat gaat Jet met de gulden doen? Laat ze antwoord geven op hoe Jet de gulden besteedt en waarom ze het op deze manier doet. Laat ze hun einde aan de klas vertellen of laat ze het opschrijven en voorlezen.

Vooruitblik op les 2

Voor de volgende les moeten de leerlingen een foto van zichzelf en van hun (over)grootouders meenemen. Ze moeten er ook iets over kunnen vertellen: Wie staat er op de foto? Hoe oud is de foto? Kom terug op het jaartal in het verhaal. Hoe lang geleden is dat? Ken jij iemand die toen heeft geleefd? (eventueel overgrootouders)

LES 2: WAT IS ER VERANDERD IN DE AFGELOPEN EEUW?

PRAKTISCHE INFORMATIE

- Activiteit:** Stamboom op de tijdbalk plaatsen; sociale verschillen tussen vroeger en nu onderzoeken: klassikaal en in groepjes
- Doel:** Onderzoeken van het begrip eeuw
Werken met een tijdbalk
Nadenken over sociale verschillen vroeger en nu
- Duur:** 60 minuten
- Lespakket:** Tijdbalk
Foto's Jet en Jan uit mapje B
Stamboom uit mapje B
Afbeeldingen voorwerpen arm en rijk uit mapje B
Wasknijpers of plakband
Eigen foto's van de leerlingen
Bijlage 3: Stamboom familie Jet en Jan
Bijlage 4: Achtergrondinformatie bij de foto's van de familie van Jet en Jan
Bijlage 5: Kaartjes Arm en Rijk
Bijlage 6: Rijk of Arm? Wat hoort bij wat?

LESOMSCHRIJVING

Inleiding

Kies een werkvorm voor de opdracht Arm en Rijk en kopieer de benodigde materialen. Activeer de voorkennis van de leerlingen door de vorige les kort te bespreken: Wanneer speelde het verhaal over Jet en Jan zich af? Hoe lang is 100 jaar eigenlijk? Gebruik de tijdbalk.

Foto's op de tijdbalk

Vraag aan de leerlingen wanneer zij geboren zijn, wanneer hun ouders en wanneer hun grootouders. Vraag ze hun eigen meegenomen foto's op te hangen op (ongeveer) de juiste plek op de tijdbalk. Hoeveel jaar eerder speelt het verhaal van Jet en Jan zich af?

Laat de stamboom van Jet en Jan zien. Van de familie van Jet zijn er foto's. Die gaan de leerlingen in de juiste volgorde op de tijdbalk plaatsen. Deel de foto's van de familie van Jet en Jan uit aan de klas. Laat ze eerst in groepjes overleggen en vraag dan de foto op de goede plaats op de tijdbalk te hangen. Bekijk samen de foto's op de tijdbalk en verplaats ze als dat nodig is. In bijlage 4 vindt u de goede volgorde. Let op! Nummer 14 ontbreekt. Zie 'Tekening van Jet en Jan' hieronder.

Bied aan de hand van de tijdbalk en de stamboom context over wat een eeuw is: hoeveel generaties heeft een familie in een eeuw tijd? Hoeveel bij de familie van Jet, hoeveel in de familie van de leerlingen?

Arm en rijk

Kom nogmaals terug op het verhaal. Hoe was het leven voor de kinderen Jet en Jan toen? Welke verschillen zijn er met het leven van de leerlingen zelf? Was het leven erg verschillend als je arm was of rijk?

Vertel dat in 1910 het grootste deel van de bevolking arm was. Veel dingen die we nu vanzelfsprekend vinden (het hele huis warm, vaak nieuwe kleren, gevarieerde maaltijden, regelmatig op vakantie) was voor de meeste mensen toen onbekend.

Vraag de leerlingen: Waren Jet en Jan even arm of rijk als de familie waar de zus van Jet werkt? Laat ze hun antwoord toelichten.

Bijvoorbeeld: Jet heeft maar één jurk. Jet verstelt de sok voor Jan. Voor Jet is een gulden heel veel geld. Jet en Jan gaan te voet, en niet met de auto of de koets. De familie van Jet en Jan eet eenvoudig.

Doe met de klas onderstaande activiteit. Gebruik hiervoor de kaartjes uit bijlage 5, de uitspraken uit bijlage 6 en de afbeeldingen uit mapje B.

Wat hoort bij rijk en wat bij arm? Kies een werkvorm afhankelijk van de groep:

- Een sorteeractiviteit die leerlingen in tweetallen doen: Wat hoort bij wat? Laat de leerlingen bij het woord 'arm' en het woord 'rijk' de juiste uitspraken en afbeeldingen leggen.
- Klassikaal: geef elke leerling twee kaarten: één met Arm en één met Rijk. Laat een afbeelding zien of lees een citaat voor. Wanneer de leerling denkt dat het hoort bij 'Arm' steekt hij of zij het kaartje 'Arm' omhoog en hetzelfde bij 'Rijk'.
- Klassikaal: trek een lijn door de klas, de ene kant hoort bij 'Arm' en de andere kant bij 'Rijk'. Lees een citaat voor of laat een afbeelding zien. Laat de leerlingen kiezen en naar de juiste plek lopen. Vraag aan twee leerlingen om te vertellen waarom ze voor deze kant hebben gekozen. Geef de leerlingen daarna de kans om van kant te wisselen.

Tekening van Jet en Jan

Op de tijdbalk ontbreekt foto nummer 14: een heel belangrijke foto, die van Jet en Jan zelf! Hoe zagen zij er eigenlijk uit? Bespreek dit met de leerlingen. Gebruik hiervoor de beschrijving van de kleding uit het voorleesverhaal.

De leerlingen maken een tekening van Jet en Jan.

Vorbereiding op de museumles

Voor les 3 in het museum zijn naast u als docent zes begeleiders nodig. Zij hebben een belangrijke rol tijdens het bezoek aan het museum. U kunt hen daarover informeren met de brief in bijlage 7. Voor het bezoek dient u de klas in zes groepjes te verdelen. Doe dit van tevoren.

LES 3: HET MUSEUMBEZOEK

PRAKTISCHE INFORMATIE

Activiteit:	Bezoek aan het museum: activiteitencircuit in groepjes
Doel:	Kennismaken met het lokale museum Werken met museumvoorwerpen Beleven hoe het was in de tijd van Jet en Jan
Duur:	90 minuten
Lespakket:	Bijlage 7: Brief voor ouders die als begeleider meegaan naar het museum

LESOMSCHRIJVING

Inleiding

Neem kort voor het bezoek nog contact op met het museum om het bezoek te bevestigen. Verdeel de klas in 6 groepjes en zorg dat elk groepje een volwassen begeleider heeft. Voor het benaderen van (groot)ouders kunt u de brief in bijlage 7 gebruiken.

Het museumbezoek

Het bezoek aan het museum zal in totaal anderhalf uur in beslag nemen. Hieronder volgt een korte beschrijving van de verschillende onderdelen.

Deel I - Klassikale introductie (15 minuten)

De leerlingen worden door een medewerker van het museum ontvangen. De medewerker heet iedereen welkom en vertelt over de plek waar ze nu zijn. De zes begeleiders worden door een andere medewerker apart genomen en krijgen uitleg over hun taak. U blijft bij de leerlingen. De medewerker zal aan de leerlingen vervolgens vragen naar wat ze al weten van Jet en Jan. Hiermee wordt de voorkennis uit de vorige lessen geactiveerd. De medewerker legt uit wat de leerlingen gaan doen in het activiteitencircuit. Ondertussen komen de ouders terug van hun uitleg. U vormt de groepjes en elk groepje gaat met zijn begeleider naar hun startactiviteit.

Deel II - Activiteitencircuit (6 x 10 minuten)

De zes opdrachtjes die de leerlingen doen hebben allemaal te maken met het leven in de tijd van Jet en Jan. Denk aan: op een leitje schrijven met een griffel, met de hand de was doen, een sok stoppen, koffie malen in een handkoffiemolen, producten wegen bij de kruidenier, bikkelen, hoepelen, koper poetsen of graan sorteren.

Bij elke activiteit ligt een opdrachtblad. De begeleiders hebben uitleg gekregen over de opdrachten en weten welke route de leerlingen moeten lopen. De begeleiders blijven bij hun opdracht. De groepjes gaan na het wisselsignaal zelfstandig naar de volgende opdracht. De medewerkers en u als docent zorgen voor de logistiek bij het wisselen. Als alle groepjes alle opdrachten gedaan hebben is het circuit afgelopen.

Deel III - Nabespreking (15 minuten)

Met de hele groep wordt het activiteitencircuit nagesproken en wordt er gereflecteerd op activiteiten die Jet en Jan thuis en op school deden.

LES 4: 100 JAAR LATER

PRAKTISCHE INFORMATIE

- Activiteit:** Voorwerpen op de tijdbalk plaatsen; voorwerpen van nu uitlichten, klassikaal en in groepjes.
- Doel:** Kenmerkende zichtbare verschillen tussen 100 jaar geleden en nu kunnen benoemen.
Nadenken over wat voorwerpen betekenen in het dagelijks leven.
- Duur:** 85 minuten
- Lespakket:** Tijdbalk
Afbeeldingen met spullen van vroeger en van nu uit mapje C.

LESOMSCHRIJVING

Inleiding

Kom terug op het bezoek aan het museum. Wat hebben de leerlingen tijdens het bezoek gedaan? Wat hebben ze geleerd over het leven in de tijd van Jet en Jan? Wat vinden ze van het dagelijks leven van hun leeftijdsgenootjes uit 1910?

Hoe oud is dit?

Deel de afbeeldingen uit. Deze gaan de leerlingen op de tijdbalk plaatsen. Het zijn voorwerpen van vroeger en voorwerpen die mensen nu ook nog gebruiken.

Vertel dat de voorwerpen komen uit drie periodes en wijs deze aan op de tijdbalk.

- 1900 – 1945: de kindertijd van jouw overgrootouders.
- 1945 – 2000: de kindertijd van jouw opa en oma en je ouders.
- 2000 – nu: jouw eigen kindertijd.

Laat ze in groepjes overleggen over de afbeeldingen. Vraag ze dan om de afbeeldingen op te hangen in het juiste tijdvak op de tijdbalk: 1900 -1945 | 1945 – 2000 | 2000 – nu. Laat ze beargumenteren waarom een voorwerp op die plek hoort. Bij oude voorwerpen: welk vergelijkbaar voorwerp gebruiken wij nu? Bij nieuwe voorwerpen: welk vergelijkbaar voorwerp was er vroeger?

Bespreken van de verschillen en overeenkomsten

Het goed of fout plaatsen van de afbeeldingen is niet het belangrijkste. Het gaat erom dat de leerlingen zien dat er in de afgelopen honderd jaar veel is veranderd. Dat de mensen honderd jaar geleden spullen niet hadden, die voor hen heel vanzelfsprekend zijn. Vraag ze wat ze daarvan vinden en welke voorwerpen ze heel erg zouden missen.

Voorwerp	Periode	Vergelijkbaar voorwerp
petroleumlamp	1900 – 1945	spaarlamp
hoepel	1900 – 1945	computerspellen
playstation	2000 – nu	bikkelen, hoepelen
modem	2000 – nu	-
buistelevisie	1945 – 2000	lcd televisie
auto	1945 – 2000	paard en wagen
paard en wagen	1900 – 1945	auto
leitje en griffel	1900 – 1945	tablet, schrift
computer	2000 – nu	pen en papier
gulden	1945 – 2000	euro
euro	2000 – nu	gulden
brief met kroontjespen	1900 – 1945	e-mail
typemachine	1945 – 2000	e-mail
draaischijftelefoon	1945 – 2000	mobiele telefoon
spaarlamp	2000 - nu	gloeilamp, petroleumlamp

Wat zijn belangrijke verschillen in de periodes volgens de leerlingen?

In de eerste periode leefden de meeste mensen nog zonder elektriciteit en deden ze bijna alles met de hand. Alleen hele rijke mensen hadden al elektriciteit.

Vanaf 1950 werden de lonen hoger en de spullen in de winkel goedkoper, bijvoorbeeld door het gebruik van plastic. Veel mensen konden zich meer spullen veroorloven die het leven comfortabeler maakten. Bovendien hadden ze meer vrije tijd om al die spullen te gebruiken.

De grootste verschillen tussen 2000 en nu zijn de invoering van de Euro en de uitvinding van het internet. Vanaf 2000 hadden steeds meer mensen een computer met internet thuis, en later smartphones.

Wat is onmisbaar voor jou?

Bekijk de voorwerpen op de tijdbalk in het gedeelte 2000 - nu.

Bespreek de volgende vragen:

- Welke voorwerpen zeggen iets over deze tijd?
- Wat gebruiken we veel voor het huishouden?
- Waar spelen de leerlingen graag mee?

Vraag een paar leerlingen een afbeelding aan te wijzen of te pakken.

- Waar wordt het voor gebruikt?
- Wie gebruikt de spullen?
- Hoe werken die spullen?
- Heb je er elektriciteit voor nodig?
- Was dit er honderd jaar geleden ook al?

Zet de leerlingen aan de slag in groepjes van vier.

Laat de leerlingen met elkaar een voorwerp bedenken dat voor hen belangrijk is.

Ze kiezen met het groepje één voorwerp. Ze gaan een gebruiksaanwijzing en een poster maken bij dit voorwerp.

Laat ze het voorwerp tekenen, voor plaatjes kunnen ze op Google zoeken.

Bij het voorwerp gaan ze een gebruiksaanwijzing maken. Dat kan in tekst maar ook in beeld zoals een strip. Denk aan de handleidingen van IKEA waar ook geen woorden in staan. In de handleiding moet duidelijk worden hoe je het voorwerp gebruikt en waarvoor.

Laat ze een slogan en reclameposter bedenken en ontwerpen bij hun voorwerp.

Hieruit moet blijken waarom het zo onmisbaar is voor hen. Hang de handleidingen en posters op in de klas.

Reflectie

Bespreek het werk van de groepjes.

Wat voor een voorwerpen hebben de leerlingen gekozen?

Zijn dat de belangrijkste voorwerpen van deze tijd? Vindt iedereen dat?

Waarom wel of waarom niet?

Hebben groepjes hetzelfde voorwerp gekozen en zo ja, is de beschrijving hetzelfde?

Wat voor soort voorwerp is het? Heeft het bijvoorbeeld met communicatie te maken, met wonen, met spelen of met buiten zijn?

EXTRA LESSUGGESTIES

U kunt het project uitbreiden met allerlei activiteiten. Hieronder doen we een aantal suggesties daarvoor.

Jet en Jan Bordspel

Speel het bordspel dat is meegeleverd. Er zit genoeg materiaal in de doos om met de hele klas tegelijkertijd te spelen. Spelregels zitten in de doos.

Zelf speelgoed maken

Maak zelf speelgoed van vroeger met materiaal van nu.

Hoepel

Nodig: - elektra pvc-buis
- koppelstukken (per hoepel 1)
- pvc-lijm

1. Maak de buis op maat (ongeveer anderhalve meter per hoepel).
2. Doe lijm op de uiteindes van de pvc.
3. Schuif de uiteindes aan in de koppelstuk.
4. Even wachten. Klaar!

Tol

Nodig: - Potloden (al voor de helft opgebruikt) met scherpe punt (of satéprikkers)
- Karton (bijvoorbeeld van lege melkpakken)
- Stiften om het karton te versieren

1. Teken een cirkel op het karton (diameter ongeveer 5 cm).
2. Knip deze uit.
3. Versier het karton met kleuren, patronen, letters.
4. Maak een gat in het midden. Begin met de scherpe punt van het potlood en duw het gat voorzichtig groter. Leg er wel iets onder om de tafel te beschermen.
5. Als het potlood er helemaal doorheen is, is de tol klaar.
6. Tollen maar!

Naspelen hoe het vroeger in de klas ging

Doe eens na hoe het vroeger in de klas ging. Vroeger moesten de leerlingen eerst buiten twee aan twee in de rij staan. De jongens stonden bij de jongens en de meisjes bij de meisjes. Daarna mochten ze pas naar binnen. De jongens voorop gevolgd door de meisjes. Ook het binnengaan en verlaten van de klas gebeurde ordelijk, soms zelfs op tel evenals het doorgeven van schriften en boeken. De kinderen moesten schone handen en nagels hebben. Verder mocht je niet zomaar naar het toilet maar moest je eerst je vinger opsteken.

De leerlingen zaten netjes rechtop met de armen over elkaar, bij sommige onderwijzers moesten de handen op de rug. 'De armen over elkaar' groeide soms uit tot 'mooi zitten'. Wie graag een antwoord wilde geven ging extra mooi zitten, de armen keurig over elkaar en de rug zo ver mogelijk naar achteren tegen de rugleuning. Sommige leerlingen kruisten hun armen tot de kin omhoog. Er werd door de leerlingen altijd geluisterd en nooit gepraat. De leerkracht werd door de leerlingen met u aangesproken. In de klas zaten soms wel 40 tot 50 leerlingen.

Buitenspelen

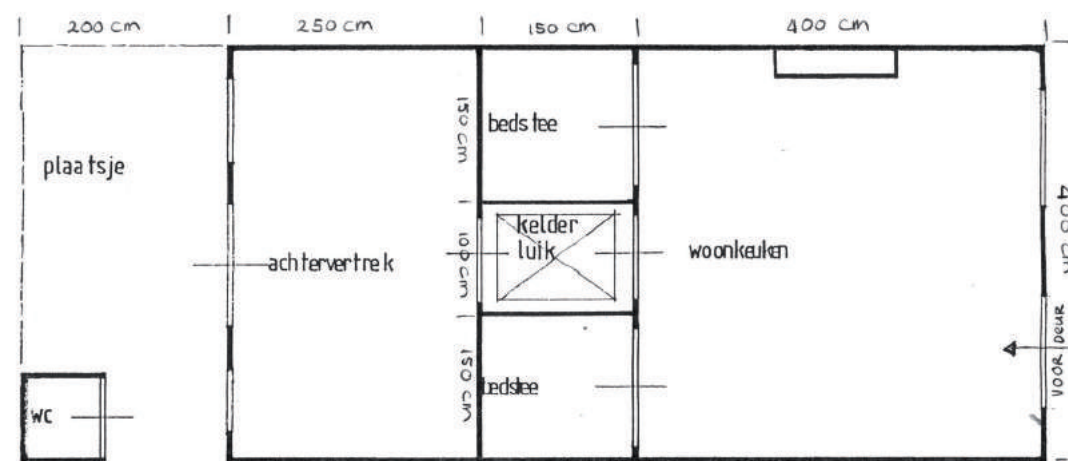
Doe tijdens de gymles ouderwetse buitenspelen op het schoolplein. Maak een circuit met: touwtje springen, tollen, knikkeren, blindemannetje etc.

Plattegrond van het huis van Jet en Jan

De huizen waren vroeger een stuk kleiner en de gezinnen groter. Jet en Jan woonden met tien mensen in één klein huis. Hieronder ziet u een plattegrond van een arbeiderswoning rond 1910. Laat de leerlingen het huis op ware grote natekenen op het schoolplein of in de gymzaal.

Laat ze vervolgens met z'n tiene in de woonkeuken gaan staan. En laat ze met z'n viere in een bedstee liggen. Bespreek hoe zij dat ervaren, met zoveel mensen in zo'n kleine ruimte.

Plattegrond van het huis van Jet & Jan.

Ansichtkaarten

Ga als extra excursie met de leerlingen naar de kern van de woonplaats. Vergelijk oude Ansichtkaarten met de situatie zoals die nu is door op dezelfde plaatsen te gaan staan als op de foto. Geef de leerlingen een kijkwijzer mee:

- Waaraan kun je zien dat deze foto op deze plek is genomen?
- Welke gebouwen staan er nu nog?
- Welke gebouwen waren er toen nog niet?
- Wat valt je op aan de straat en het verkeer?

Op de kaart

Neem de plattegrond van het dorp of de stad waar de school staat. Laat de leerlingen een aantal dingen uit het voorleesverhaal op de kaart aanwijzen. Vergelijk ze met nu:

- Is de school van Jet en Jan dezelfde school als de school van de leerlingen?
- Is de kerk nog dezelfde kerk?
- Waar is de kruidenierswinkel? Is die er nog? Zo niet, waar halen ze nu boodschappen?

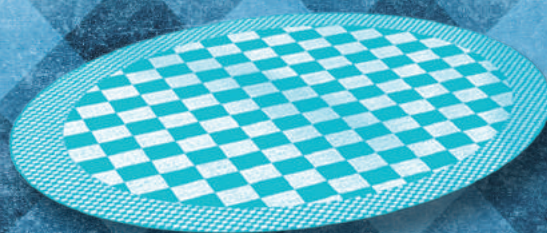
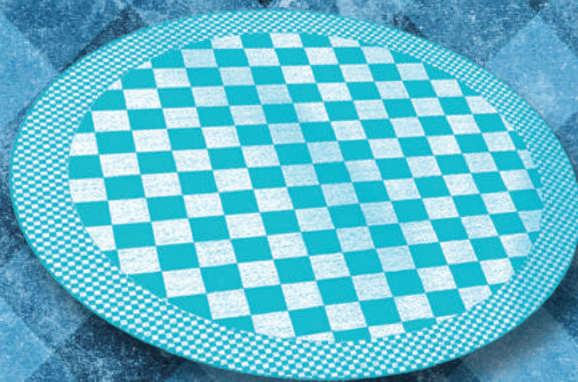
BOEKEN VOOR IN DE KLAS

Kinderboeken

- Ch. van Abkoude, *Kruimeltje*, Kluitman 2012.
Ch. van Abkoude, *Pietje Bell*, Kluitman 2014.
W. Degeling, *Een geluk bij een ongeluk*, Delubas 2011.
M. Dorrestein, *Aardappels met lawaaisaus*, Ploegsma 2003.
N. van Hichtum, *Afke's tiental*, Kluitman 2014.
A.M. de Jong, *Merijntje Gijzen's jeugd*, Polak & Van Gennep 2004.
J. Kievit, *Uit het leven van Dik Trom*, Kluitman 2003.
M. Letterie, *Broer in de fabriek*, Zwijsen 2002.
J. Ligthart en H. Scheepstra, *Het prentenboek van Ot en Sien*, Libre 2009.
J. Mahieu, *De jongen met de vulpen*, Van Holkema en Warendorf 2011.
E. Pelgrom, *Voor niks gaat de zon op*, Querido 1994.
J. Vriens, *Weg uit de Peel*, Van Holkema en Warendorf 2009.

Informatieve boeken

- A.F. Manning en P. Klein (red.), *Nederland rond 1900*, The Readers Digest 1993.
T. Roep en C. Loerakker, *Van Nul tot Nu – deel 3*, Big Balloon 2008.
J.P. Schutten, *Groeten uit 2030*, De Fontein 2011.
I. Wind, *Leven in grootmoeders tijd. Fotoboek over het dagelijks leven in Nederland van 1900 tot ongeveer 1960*, Terra 2010.

BIJLAGE 1

VOORLEESVERHAAL OP STAP MET JET EN JAN

VERSIE HELMOND

Jet ligt in de bedstee en wrijft in haar ogen. Naast haar hoort ze de rustige ademhaling van haar drie zusjes. Het is pikdonker in het kleine hokje en lekker warm. Door de opening in de luiken van de bedstee schijnt een zacht licht. Moeder heeft de petroleumlamp al aangestoken en Jet hoort haar moeder het vuur in het fornuis aansteken.

“Pssst”, fluistert Jet tegen haar zusjes, “tijd om wakker te worden.”

Marie zucht en kreunt en rekt zich eens flink uit. Haar voeten komen nu bij het hoofdeind van Jet onder de dekens vandaan. Haar teen zit zowat in Jets neus! Jet duwt de luiken open en steekt voorzichtig haar blote voeten naar buiten op de stenen vloer.

“Brrrr. Wat is het nog koud!”

Snel stapt ze op de mat. Die prikt in haar blote voeten. Jet trekt over haar wollen hemd haar donkerblauwe jurk aan, met daaroverheen een schoon, grijs schort. Dan sokken en klompen aan. Zo, zij is klaar.

“Goedemorgen Jet, kom je me helpen met het ontbijt?”, vraagt haar moeder.

Jet tikt tegen de luiken van de bedstee van haar broers. “Hé Jan, wakker worden, ’t is al 6 uur.”

Tweelingbroer Jan steekt zijn slaperige hoofd uit de bedstee. Hij wrijft in zijn ogen.

“Ha zus ... brrrr, wat is het nog koud!”

Jan trekt snel zijn kiel en broek aan.

Moeder steekt nog een lamp aan en geeft die aan Jan.

“Goedemorgen Jan”, zegt moeder, “haal jij de kolen?”

Als Jan zijn sokken aantrekt ziet hij een groot gat in zijn ene sok. Hij wiebelt zijn grote teen door de opening. Dan maar met één blote voet in de klomp.

“Jet, wil jij die sok van Jan even stoppen”, vraagt moeder, “dan kan hij hem straks aan naar school.”

Jet pakt de naaidoos en gaat ermee bij de kachel zitten. Handig steekt Jet de stoppad-denstoel in de sok en weeft het gat met een paar steken dicht.

Buiten snuift Jan de frisse lucht op. Heerlijk! De dauw ligt nog op het gras. Uit het kolenhok schept hij snel de kooltjes voor de kachel. Als hij met de kolenkit terug komt, moet Jet lachen: Jan heeft een grote zwarte veeg over zijn gezicht.

“Haha, Piet de Smeerpoets is Jan de Smeerpoets”, zingt Jet.

Jan schiet in de lach. Met zijn zwarte handen omhoog loopt hij dreigend op Jet af. Jet rent voor hem weg, Jan gaat haar achterna en botst tegen Anna aan. Hun jonge zusje gilt van opwindning en loopt achter Jan aan. Met z’n drieën rennen ze rondjes om de tafel.

Hoofdschuddend kijkt moeder het met een glimlach aan.

"Jan, ga je wat water pompen?", vraagt ze, "grootvader heeft zo vast trek in koffie!" Jet geeft Jan de gestopte sok: "Hier smeerpoots, zo houd jij lekkere warme voeten." Jan pakt een grote emmer en loopt naar de pomp. Hij spet wat water over zijn gezicht. "Brrrr, wat is dat water koud!" De volle en zware emmer sjouwt hij terug naar moeder.

Als Jan terug komt is iedereen wakker en aangekleed. Marie heeft haar dienstschort aan. Zij gaat zo naar de familie Van Thiel waar ze werkt als keukenmeisje. Op tafel heeft Jet donkerbruin brood met reuzel klaargezet. Grootvader pookt het vuur in de kolenkachel wat verder op. Vader en Kees zijn er niet. Ze zijn al naar hun werk in Textielfabriek van Vlissingen. Ze werken daar allebei als handdrukker. Dit betekent dat ze lappen stof bedrukken met verf, zodat er mooie kleuren op de stof komen. Als Jan twaalf jaar is, zal hij ook aan het werk gaan in de textielfabriek. Maar zo ver is het nog lang niet. Moeder heeft de kleine Piet in de kinderstoel aan tafel gezet. Ze maakt een bordje pap voor hem op het petroleumstel.

Als iedereen heeft ontbeten, vraagt moeder Jan om naar de kruidenier te gaan. "Haal je wat zeep en zout, het is wasdag vandaag!" "Ga je mee, Jet?", vraagt Jan. Jet en Jan rennen het winkeltje van Frieda Waaijers, iets verderop in de Heistraat. Het is al druk op straat. De jongen van de bakker fietst voorbij met grote tassen vol broden die hij gaat bezorgen bij de mensen thuis. Wat ruikt dat verse brood lekker!

Ook bij de kruidenier is het al druk. Op de toonbank staan schalen met chocolade. Lekkernijen waar het water je van in de mond loopt. Dat hebben Jet en Jan nog nooit gegeten. Riet van Opstal is voor hen aan de beurt. Zij is de huishoudster van de familie Van Thiel. Ze heeft een grote bestelling. "Een doosje bonbons... een pond boter... twee ons suiker..." De kruidenier weegt het eten zorgvuldig af op een grote weegschaal. Jan en Jet staan ongeduldig te wachten. Wat duurt dat lang, het lijkt wel alsof Riet eten haalt voor een hele week.

Als ze met de zeep en het zout terug naar huis lopen, horen ze een vrolijke stem roepen: "Goedemorgen Jet van Aerle". Het is Wim met zijn hondenkar. Jet antwoordt verlegen: "Goedemorgen, Wim".

Wim is dertien jaar en helpt zijn vader met de verkoop van eieren. Hij komt ook vaak bij hen aan de deur. Hond Benno trekt de kar met eieren. Jan geeft Benno een aai, de staart van de herdershond kwispelt blij.

"Zal ik vandaag...", begint Wim. Op hetzelfde moment begint Jet: "Kom je vandaag nog...?"

"Bij jullie langskomen?", maakt Wim zijn vraag af. Jan kijkt van de een naar de ander en schiet in de lach: "Voor elkaar gemaakt, die twee." Jet krijgt een kleur en geeft Jan een por. "Kom, we moeten haast maken", zegt ze en ze rent weg. Het gekletter van haar klompen galmt door de Dorpsstraat.

Net op dat moment komt een koets met een vaart de hoek om rijden.

"Kijk uit!", roept Jan. Net op tijd komt de koets tot stilstand. Als Jet stopt met rennen, valt ze op haar billen en glijdt ze over de straat. Roetsj. Haar klomp schiet los, rolt over de weg en komt onder de wielen van de koets. Krak!

Jan en Wim rennen naar haar toe. Bezorgd buigen beide jongens zich over haar heen.

"Gaaf het, zus?" Voorzichtig helpt Wim haar overeind. "Au!" Jet zit onder de schrammen. Ze klopt het stof van zich af. Gelukkig is ze verder ongedeerd.

Jan grijnst opgelucht: "Hoe krijg je het voor elkaar zus, om net tegen die ene koets in het dorp aan te lopen!" Er stapt iemand uit de koets. Het is mevrouw Van Thiel! Jet en Jan kennen haar wel omdat hun zus Marie bij haar thuis werkt als keukenmeisje. Voor de tweede keer deze ochtend krijgt Jet een rood hoofd. Staat ze hier op één klomp tegenover deze deftige mevrouw! Mevrouw Van Thiel pakt de gebroken klomp onder haar koets vandaan en loopt naar de kinderen.

"Ik geloof dat deze van jou is", zegt mevrouw Van Thiel terwijl hij Jet de klomp teruggeeft. Jet knikt verlegen. "Dank u wel."

Dan slaat de klok van de Sint Lambertuskerk acht keer.

Jan schrikt: "Jet, het is al laat, we moeten gauw naar huis terug." En Jan wandelt met grote stappen terug naar huis. "Dag Wim, goedemorgen mevrouw Van Thiel."

Jet probeert Jan bij te houden maar ze is niet zo snel op één klomp. Als ze thuis komt, hoort ze Jan aan tafel te vertellen wat er is gebeurd.

Moeder vraagt bezorgd als Jet binnenkomt: "Meisje, is alles goed met je?"

"Alleen wat schrammen," zegt Jet. Maar dan ziet moeder dat er een groot gat zit in haar jurk. Met haar handen geschokt voor haar mond zegt moeder: "Ooh Jetje, deze jurk kun je niet meer aan."

Buurjongens Gerrit en Arie tikken op de ramen. "Jan, loop je met ons mee? Gaan we nog even steentjes keilen in de sloot", vraagt Arie. Jan wipt op van zijn stoel. "Mag het, moeder?"

Moeder knikt: "Ga maar vast, Jan."

Samen rennen de jongens richting de sloot. Aan het rand van het water zoeken ze platte kiezelsteentjes uit. De sport is om een keitje zo ver mogelijk over het gladde water te werpen terwijl hij zo vaak mogelijk stuitert. Hoe platter de kiezel, hoe beter hij kaatst. De jongens zijn bedreven keilers. Zodra ze de kans zien, gaan ze naar het water om te oefenen.

Onder het riet hebben ze een plank verstoep die ze over de sloot leggen. Hierop gaan ze staan om ver te kunnen werpen. Door de elzenbomen langs de stroom te tellen, meten ze hoever de steen komt. Als eerste gaat Gerrit op de plank staan. Hij gooit de kiezelsteen over het water. Twee keer kaatst het gladde oppervlak van het water het kiezeltje terug.

"Mooie worp!", roepen Jan en Arie. De steen is bij de derde boom in het water verdwenen. Dan is Arie aan de beurt. Als Arie op de plank staat, duwt Jan zachtjes tegen de plank zodat die begint te wiebelen. Arie houdt maar met moeite zijn evenwicht. "Haha," grijnst Jan, "daar ging je bijna...!"

Arie doet zijn klompen uit om meer houvast te hebben en werpt zijn steen. Een, twee keer stuitert de platte kiezel op het water. "Goede worp, Arie! Tussen de derde en vierde els is hij gezonken!"

Dan is Jan aan de beurt en gaat op de plank staan. Hij trekt zijn klompen uit om beter grip te krijgen. Het beste is om de kiezelsteen met een hoek over het water te gooien, weet hij. Dan heb je de meeste kans dat hij vaker stuitert. Al zijn aandacht gaat naar de steen en hij merkt niet op dat zijn vrienden aan de kant gevaarlijk dicht bij de uiteinden van de plank staan. Geconcentreerd laat Jan de kiezel over het water scheren. Een, twee.... drie keer kaatst de steen terug. Hij kijkt zijn vrienden aan – “drie keer!” en ziet dan dat de twee jongens de plank waarop hij staat hebben vastgepakt.

“Gaaf-ie goed, Jan?” vragen ze grijnzend, terwijl ze de plank een klein stukje optillen. Jan spreidt zijn benen om wat steviger op de wiebelende plank te kunnen staan. Het zal hem toch niet gebeuren! “Zet die plank weer neer, jongens!”, lacht Jan. De plank wiebelt behoorlijk en het kost Jan moeite om niet in het water te vallen. Dan ziet hij hoe een van zijn klompen naar beneden valt, het water in. Oei! Snel gaat hij op zijn buik liggen, stroopt zijn mouwen op en probeert de klomp nog te pakken. Maar hij is te laat: de klomp drijft weg, vult zich met water en zinkt langzaam naar de bodem van de sloot...

Thuis heeft grootvader de gebroken klomp van Jet gepakt. Hij verbindt de 2 helften met een stuk leer en zet het leer met een paar spijkertjes vast. “Zo Jet, hier kan je vandaag mee vooruit, vanmiddag lijm ik de stukken goed vast met beenderlijm.” Moeder haalt Jets zondagse jurk tevoorschijn. Deze is nog steeds te groot want hij is op de groei gemaakt. “Vooruit, doe deze maar aan naar school, ik zoek zo een stuk stof waarmee je vanmiddag jouw jurk kunt herstellen.” Jet trekt de mooie jurk aan en haar oude short er weer overheen. Nu gauw naar school!

Jet vindt het wel fijn om eventjes alleen te lopen. Op een bankje ziet ze buurman Verhoeven kletsen. Buurman Verhoeven is altijd van alles op de hoogte en houdt van goede verhalen. Hij zit naast een andere oude man. Ze praten met iemand die voor de bank staat. Dat is vast een belangrijke mevrouw want ze draagt een deftige hoed.

Als buurman Verhoeven Jet in haar nette jurk ziet, roept hij: “Jetje van Aerle, waar ga jij naartoe in je zondagse goed?” “Naar school, buurman”, antwoordt Jet. “Hebben jullie op school iets te vieren?” vraagt hij en wijst naar haar jurk. Jet bloost alweer: “Nee buurman, mijn daagse jurk is gescheurd.” “Hoe dat zo?” “Ik gleed uit, buurman.” De vrouw met de hoed draait zich om. Hé, dat is mevrouw van Thiel. “Zeg,” zegt mevrouw Van Thiel, “ben jij niet dat meisje dat daarnet bijna onder mijn koets kwam?”

Jet knikt verlegen. Mevrouw Van Thiel kijkt naar de klomp waarop een stuk leer is vastgemaakt en de te grote zondagse jurk. Ze tast in de zak van haar jasje en haalt een glimmend muntstuk tevoorschijn. “Hier,” zegt ze: “één gulden voor de schrik.” Het is een zilveren gulden. Ze heeft een gulden gekregen! Verbaasd stamelt ze: “Dank u wel, mevrouw Van Thiel.”

In de verte hoort Jet de schoolbel. Dan is het al bijna negen uur! Snel wikkelt ze de gulden in haar zakdoek en stopt hem diep in de zak van haar schort. Met haar hand op de zak gedrukt, wandelt ze zo snel ze kan naar school. Ze is bijna te laat, alle andere kinderen uit haar klas staan al in de rij op het schoolplein. Jan zit niet bij Jet in de klas. Hij gaat naar de jongensschool. Bij Jet op school zitten alleen maar meisjes.

Binnen gaan alle kinderen netjes naast hun schoolbank staan. Pas als zuster Oda een teken geeft, mogen de kinderen gaan zitten. Na het ochtendgebed begint de les. Ze beginnen met rekenen. Ook Jet pakt haar lei en griffel en schrijft de sommen van het bord over. Het is heel stil in de klas. Je hoort alleen nog maar het gekras van de griffels.

Jet zit met haar gedachten heel ergens anders.

“Ik heb een gulden, een hele gulden”, zingt het door haar hoofd. Stuivers, dubbeltjes, centen en halve centen, die heeft ze vaak genoeg in haar hand, als ze voor moeder boodschappen moet doen. Maar een hele gulden! “Wat kan ik allemaal voor een gulden kopen? Er is zoveel dat ik wel zou willen hebben. Maar moet ik de gulden niet aan moeder geven? Die heeft het geld hard nodig. Maar stel dat ik de gulden bewaar tot de kermis weer komt...dan kan ik wel tien keer in de draaimolen! En kaneelstokken en kandijbrokken kopen! Of zal ik een prentenboek kopen, of een ganzenbordspel, dat is leuk voor iedereen. Of toch liever chocolade bij de kruidenier...”

“Jet van Aerle! Wil jij soms vanmiddag langer blijven om je werk af te maken?” Jet schrikt op. Zuster Oda kijkt haar streng aan. “Nee zuster”, roept ze. Jet verschiet van kleur. “Vanmiddag heb ik genoeg te doen.”

VOORLEESVERHAAL OP STAP MET JET EN JAN

VERSIE MIERLO

Jet ligt in de bedstee en wrijft in haar ogen. Naast haar hoort ze de rustige ademhaling van haar drie zusjes. Het is pikdonker in het kleine hokje en lekker warm. Door de opening in de luiken van de bedstee schijnt een zacht licht. Moeder heeft de petroleum-lamp al aangestoken en Jet hoort haar moeder het vuur in het fornuis aansteken. "Pssst", fluistert Jet tegen haar zusjes, "tijd om wakker te worden."

Marie zucht en kreunt en rekt zich eens flink uit. Haar voeten komen nu bij het hoofdeind van Jet onder de dekens vandaan. Haar teen zit zowat in Jets neus! Jet duwt de luiken open en steekt voorzichtig haar blote voeten naar buiten op de stenen vloer. "Brrrr. Wat is het nog koud!"

Snel stapt ze op de mat. Die prikt in haar blote voeten. Jet trekt over haar wollen hemd haar donkerblauwe jurk aan, met daaroverheen een schoon, grijs schort. Dan sokken en klompen aan. Zo, zij is klaar.

"Goedemorgen Jet, kom je me helpen met het ontbijt?", vraagt haar moeder. Jet tikt tegen de luiken van de bedstee van haar broers. "Hé Jan, wakker worden, 't is al 6 uur."

Tweelingbroer Jan steekt zijn slaperige hoofd uit de bedstee. Hij wrijft in zijn ogen. "Ha zus ... brrrr, wat is het nog koud!" Jan trekt snel zijn kiel en broek aan. Moeder steekt nog een lamp aan en geeft die aan Jan. "Goedemorgen Jan", zegt moeder, "haal jij de kolen?"

Als Jan zijn sokken aantrekt ziet hij een groot gat in zijn ene sok. Hij wiebelt zijn grote teen door de opening. Dan maar met één blote voet in de klomp. "Jet, wil jij die sok van Jan even stoppen", vraagt moeder, "dan kan hij hem straks aan naar school."

Jet pakt de naaidoos en gaat ermee bij de kachel zitten. Handig steekt Jet de stoppad-denstoel in de sok en weeft het gat met een paar steken dicht.

Buiten snuift Jan de frisse lucht op. Heerlijk! De dauw ligt nog op het gras. Uit het kolenhok schept hij snel de kooltjes voor de kachel. Als hij met de kolenkit terug komt, moet Jet lachen: Jan heeft een grote zwarte veeg over zijn gezicht.

"Haha, Piet de Smeerpoets is Jan de Smeerpoets", zingt Jet.

Jan schiet in de lach. Met zijn zwarte handen omhoog loopt hij dreigend op Jet af. Jet rent voor hem weg, Jan gaat haar achterna en botst tegen Anna aan. Hun jonge zusje gilt van opwindning en loopt achter Jan aan. Met z'n drieën rennen ze rondjes om de tafel.

Hoofdschuddend kijkt moeder het met een glimlach aan.

“Jan, ga je wat water pompen?”, vraagt ze, “vader en Kees hebben zo vast trek in koffie!” Jet geeft Jan de gestopte sok: “Hier smeerpoots, zo houd jij lekkere warme voeten.” Jan pakt een grote emmer en loopt naar de pomp. Hij spet wat water over zijn gezicht. “Brrrr, wat is dat water koud!” De volle en zware emmer sjouwt hij terug naar moeder.

Als Jan terug komt is iedereen wakker en aangekleed. Marie heeft haar dienstschoot aan. Zij gaat zo naar bierbrouwer Prinsen waar ze werkt als keukenmeisje. Op tafel heeft Jet donkerbruin brood met reuzel klaargezet. Grootvader pookt het vuur in de kolenkachel wat verder op. Vader en Kees schuiven ook aan. Ze warmen hun handen aan de mok koffie. Ze zijn vroeg opgestaan en hebben al gewerkt aan het weefgetouw wat achterin het huis staat. In de winter, als er op het land niets te doen is, verdienen ze met het weven hun geld. De rest van het jaar, in de lente, zomer en herfst werken vader en Kees op het land. Als straks de lente begint hebben ze weer genoeg te doen op de akkers. Jet en Jan moeten dan na schooltijd ook vaak meehelpen op het land. Maar zo ver is het nog lang niet. Voorlopig staan de akkers er nog kaal bij. Moeder heeft de kleine Piet in de kinderstoel aan tafel gezet. Ze maakt een bordje pap voor hem op het petroleumstel.

Als iedereen heeft ontbeten, vraagt moeder Jan om naar de kruidenier te gaan. “Haal je wat zeep en zout, het is wasdag vandaag!” “Ga je mee, Jet?”, vraagt Jan. Jet en Jan rennen naar het winkeltje in de Marktstraat. Het is al druk op straat. De jongen van de bakker fietst voorbij met grote tassen vol broden die hij gaat bezorgen bij de mensen thuis. Wat ruikt dat verse brood lekker!

Ook bij de kruidenier is het al druk. Op de toonbank staan schalen met chocolade. Lekkernijen waar het water je van in de mond loopt. Dat hebben Jet en Jan nog nooit gegeten. Riet van Opstal is voor hen aan de beurt. Zij is de huishoudster van bierbrouwer Prinsen. Ze heeft een grote bestelling. “Een doosje bonbons... een pond boter... twee ons suiker...” De kruidenier weegt het eten zorgvuldig af op een grote weegschaal. Jan en Jet staan ongeduldig te wachten. Wat duurt dat lang, het lijkt wel alsof Riet eten haalt voor een hele week.

Als ze met de zeep en het zout terug naar huis lopen, horen ze een vrolijke stem roepen: “Goedemorgen Jet van Aerle”. Het is Wim met zijn hondenkar. Jet antwoordt verlegen: “Goedemorgen, Wim”.

Wim is dertien jaar en helpt zijn vader met de verkoop van eieren. Hij komt ook vaak bij hen aan de deur. Hond Benno trekt de kar met eieren. Jan geeft Benno een aai, de staart van de herdershond kwispelt blij.

“Zal ik vandaag...”, begint Wim. Op hetzelfde moment begint Jet: “Kom je vandaag nog...?”

“Bij jullie langskomen?”, maakt Wim zijn vraag af. Jan kijkt van de een naar de ander en schiet in de lach: “Voor elkaar gemaakt, die twee.” Jet krijgt een kleur en geeft Jan een por. “Kom, we moeten haast maken”, zegt ze en ze rent weg. Het gekletter van haar klompen galmt door de Dorpsstraat.

Net op dat moment komt een auto met een vaart de hoek om rijden.

"Kijk uit!", roept Jan. Net op tijd komt de auto tot stilstand. Als Jet stopt met rennen, valt ze op haar billen en glijdt ze over de straat. Roetsj. Haar klomp schiet los, rolt over de weg en komt onder de wielen van de auto. Krak!

Jan en Wim rennen naar haar toe. Bezorgd buigen beide jongens zich over haar heen.

"Gaaf het, zus?" Voorzichtig helpt Wim haar overeind. "Au!" Jet zit onder de schrammen. Ze klopt het stof van zich af. Gelukkig is ze verder ongedeerd.

Jan grijnst opgelucht: "Hoe krijg je het voor elkaar zus, om net tegen die ene auto in het dorp aan te lopen!" Er stapt iemand uit de auto. Het is bierbrouwer Prinsen! Jet en Jan kennen hem wel omdat hun zus Marie bij hem thuis werkt als keukenmeisje. Voor de tweede keer deze ochtend krijgt Jet een rood hoofd. Staat ze hier op één klomp tegenover deze deftige meneer! Meneer Prinsen pakt de gebroken klomp onder zijn auto vandaan en loopt naar de kinderen.

"Ik geloof dat deze van jou is", zegt meneer Prinsen terwijl hij Jet de klomp teruggeeft. Jet knikt verlegen. "Dank u wel."

Dan slaat de klok van de Sint Luciakerk acht keer.

Jan schrikt: "Jet, het is al laat, we moeten gauw naar huis terug." En Jan wandelt met grote stappen terug naar huis. "Dag Wim, goedemorgen meneer Prinsen."

Jet probeert Jan bij te houden maar ze is niet zo snel op één klomp. Als ze thuis komt, hoort ze Jan aan tafel vertellen wat er is gebeurd.

Moeder vraagt bezorgd als Jet binnenkomt: "Meisje, is alles goed met je?"

"Alleen wat schrammen," zegt Jet. Maar dan ziet moeder dat er een groot gat zit in haar jurk. Met haar handen geschokt voor haar mond zegt moeder: "Ooh Jetje, deze jurk kun je niet meer aan."

Buurjongens Gerrit en Arie tikken op de ramen. "Jan, loop je met ons mee? Gaan we nog even steentjes keilen in de sloot", vraagt Arie. Jan wipt op van zijn stoel. "Mag het, moeder?"

Moeder knikt: "Ga maar vast, Jan."

Samen rennen de jongens richting de sloot. Aan de rand van het water zoeken ze platte kiezelsteentjes uit. De sport is om een keitje zo ver mogelijk over het gladde water te werpen terwijl hij zo vaak mogelijk stuitert. Hoe platter de kiezel, hoe beter hij kaatst. De jongens zijn bedreven keilers. Zodra ze de kans zien, gaan ze naar het water om te oefenen.

Onder het riet hebben ze een plank verstopt die ze over de sloot leggen. Hierop gaan ze staan om ver te kunnen werpen. Door de elzenbomen langs de stroom te tellen, meten ze hoever de steen komt. Als eerste gaat Gerrit op de plank staan. Hij gooit de kiezelsteen over het water. Twee keer kaatst het gladde oppervlak van het water het kiezelsteentje terug.

"Mooie worp!", roepen Jan en Arie. De steen is bij de derde boom in het water verdwenen. Dan is Arie aan de beurt. Als Arie op de plank staat, duwt Jan zachtjes tegen de plank zodat die begint te wiebelen. Arie houdt maar met moeite zijn evenwicht. "Haha," grijnst Jan, "daar ging je bijna...!"

Arie doet zijn klompen uit om meer houvast te hebben en werpt zijn steen. Een, twee keer stuitert de platte kiezel op het water. "Goede worp, Arie! Tussen de derde en vierde els is hij gezonken!"

Dan is Jan aan de beurt en gaat op de plank staan. Hij trekt zijn klompen uit om beter grip te krijgen. Het beste is om de kiezelsteen met een hoek over het water te gooien, weet hij. Dan heb je de meeste kans dat hij vaker stuitert. Al zijn aandacht gaat naar de steen en hij merkt niet op dat zijn vrienden aan de kant gevaarlijk dicht bij de uiteinden van de plank staan. Geconcentreerd laat Jan de kiezel over het water scheren. Een, twee.... drie keer kaatst de steen terug. Hij kijkt zijn vrienden aan – “drie keer!” en ziet dan dat de twee jongens de plank waarop hij staat hebben vastgepakt.

“Gaat-ie goed, Jan?” vragen ze grijnzend, terwijl ze de plank een klein stukje optillen. Jan spreidt zijn benen om wat steviger op de wiebelende plank te kunnen staan. Het zal hem toch niet gebeuren! “Zet die plank weer neer, jongens!”, lacht Jan. De plank wiebelt behoorlijk en het kost Jan moeite om niet in het water te vallen. Dan ziet hij hoe een van zijn klompen naar beneden valt, het water in. Oei! Snel gaat hij op zijn buik liggen, stroopt zijn mouwen op en probeert de klomp nog te pakken. Maar hij is te laat: de klomp drijft weg, vult zich met water en zinkt langzaam naar de bodem van de sloot...

Thuis heeft grootvader de gebroken klomp van Jet gepakt. Hij verbindt de 2 helften met een stuk leer en zet het leer met een paar spijkertjes vast. “Zo Jet, hier kan je vandaag mee vooruit, vanmiddag lijm ik de stukken goed vast met beenderlijm.” Moeder haalt Jets zondagse jurk tevoorschijn. Deze is nog steeds te groot want hij is op de groei gemaakt. “Vooruit, doe deze maar aan naar school, ik zoek zo een stuk stof waarmee je vanmiddag jouw jurk kunt herstellen.” Jet trekt de mooie jurk aan en haar oude schort er weer overheen. Nu gauw naar school!

Jet vindt het wel fijn om eventjes alleen te lopen. Op een bankje ziet ze buurman Verhoeven kletsen. Buurman Verhoeven is altijd van alles op de hoogte en houdt van goede verhalen. Hij zit naast een andere oude man. Ze praten met iemand die voor de bank staat. Dat is vast een belangrijke meneer want hij draagt een hoed.

Als buurman Verhoeven Jet in haar nette jurk ziet, roept hij: “Jetje van Aerle, waar ga jij naartoe in je zondagse goed?” “Naar school, buurman”, antwoordt Jet. “Hebben jullie op school iets te vieren?” vraagt hij en wijst naar haar jurk. Jet bloost alweer: “Nee buurman, mijn daagse jurk is gescheurd.” “Hoe dat zo?” “Ik gleed uit, buurman.” De man met de hoed draait zich om. Hé, dat is bierbrouwer Prinsen. “Zeg,” zegt meneer Prinsen, “ben jij niet dat meisje dat daarnet bijna onder mijn auto kwam?”

Jet knikt verlegen. Hij kijkt naar haar klomp waarop een stuk leer is vastgemaakt en haar te grote zondagse jurk. Hij tast in de zak van zijn jasje en haalt een glimmend muntstuk tevoorschijn. “Hier,” zegt hij: “één gulden voor de schrik.” Het is een zilveren gulden. Ze heeft een gulden gekregen! Verbaasd stamelt ze: “Dank u wel, meneer Prinsen.”

In de verte hoort Jet de schoolbel. Dan is het al bijna negen. Snel wikkelt ze de gulden in haar zakdoek en stopt hem diep in de zak van haar schort.

Met haar hand op de zak gedrukt, wandelt ze zo snel ze kan naar school. Ze is bijna te laat, alle andere kinderen uit haar klas staan al in de rij op het schoolplein. Jan zit niet bij Jet in de klas. Hij gaat naar de jongensschool. Bij Jet op school zitten alleen maar meisjes.

Binnen gaan alle kinderen netjes naast hun schoolbank staan. Pas als zuster Oda een teken geeft, mogen de kinderen gaan zitten.

Na het ochtendgebed begint de les. Ze beginnen met rekenen. Ook Jet pakt haar lei en griffel en schrijft de sommen van het bord over. Het is heel stil in de klas. Je hoort alleen nog maar het gekras van de griffels.

Jet zit met haar gedachten heel ergens anders.

“Ik heb een gulden, een hele gulden”, zingt het door haar hoofd. Stuivers, dubbeltjes, centen en halve centen, die heeft ze vaak genoeg in haar hand, als ze voor moeder boodschappen moet doen. Maar een hele gulden! “Wat kan ik allemaal voor een gulden kopen? Er is zoveel dat ik wel zou willen hebben. Maar moet ik de gulden niet aan moeder geven? Die heeft het geld hard nodig. Maar stel dat ik de gulden bewaar tot de kermis weer komt...dan kan ik wel tien keer in de draaimolen! En kaneelstokken en kandijbrokken kopen! Of zal ik een prentenboek kopen, of een ganzenbordspel, dat is leuk voor iedereen. Of toch liever chocolade bij de kruidenier...”

“Jet van Aerle! Wil jij soms vanmiddag langer blijven om je werk af te maken?” Jet schrikt op. Zuster Oda kijkt haar streng aan. “Nee zuster”, roept ze. Jet verschiet van kleur. “Vanmiddag heb ik genoeg te doen.”

VOORLEESVERHAAL OP STAP MET JET EN JAN

VERSIE OUD-BROUWHUIS

Jet ligt in de bedstee en wrijft in haar ogen. Naast haar hoort ze de rustige ademhaling van haar drie zusjes. Het is pikdonker in het kleine hokje en lekker warm. Door de opening in de luiken van de bedstee schijnt een zacht licht. Moeder heeft de petroleum-lamp al aangestoken en Jet hoort haar moeder het vuur in het fornuis aansteken. "Pssst", fluistert Jet tegen haar zusjes, "tijd om wakker te worden."

Marie zucht en kreunt en rekt zich eens flink uit. Haar voeten komen nu bij het hoofdeind van Jet onder de dekens vandaan. Haar teen zit zowat in Jets neus! Jet duwt de luiken open en steekt voorzichtig haar blote voeten naar buiten op de stenen vloer. "Brrrr. Wat is het nog koud!"

Snel stapt ze op de mat. Die prikt in haar blote voeten. Jet trekt over haar wollen hemd haar donkerblauwe jurk aan, met daaroverheen een schoon, grijs schort. Dan sokken en klompen aan. Zo, zij is klaar.

"Goedemorgen Jet, kom je me helpen met het ontbijt?", vraagt haar moeder.

Jet tikt tegen de luiken van de bedstee van haar broers. "Hé Jan, wakker worden, 't is al 6 uur."

Tweelingbroer Jan steekt zijn slaperige hoofd uit de bedstee. Hij wrijft in zijn ogen.

"Ha zus ... brrrr, wat is het nog koud!"

Jan trekt snel zijn kiel en broek aan.

Moeder steekt nog een lamp aan en geeft die aan Jan.

"Goedemorgen Jan", zegt moeder, "haal jij de kolen?"

Als Jan zijn sokken aantrekt ziet hij een groot gat in zijn ene sok. Hij wiebelt zijn grote teen door de opening. Dan maar met één blote voet in de klomp.

"Jet, wil jij die sok van Jan even stoppen", vraagt moeder, "dan kan hij hem straks aan naar school."

Jet pakt de naaidoos en gaat ermee bij de kachel zitten. Handig steekt Jet de stoppad-denstoel in de sok en weeft het gat met een paar steken dicht.

Buiten snuift Jan de frisse lucht op. Heerlijk! De dauw ligt nog op het gras. Uit het kolenhok schept hij snel de kooltjes voor de kachel. Als hij met de kolenkit terug komt, moet Jet lachen: Jan heeft een grote zwarte veeg over zijn gezicht.

"Haha, Piet de Smeerpoets is Jan de Smeerpoets", zingt Jet.

Jan schiet in de lach. Met zijn zwarte handen omhoog loopt hij dreigend op Jet af. Jet rent voor hem weg, Jan gaat haar achterna en botst tegen Anna aan. Hun jonge zusje gilt van opwindning en loopt achter Jan aan. Met z'n drieën rennen ze rondjes om de tafel.

Hoofdschuddend kijkt moeder het met een glimlach aan.

"Jan, ga je wat water pompen?", vraagt ze, "grootvader heeft zo vast trek in koffie!"

Jet geeft Jan de gestopte sok: "Hier smeerpoots, zo houd jij lekkere warme voeten."

Jan pakt een grote emmer en loopt naar de pomp. Hij spet wat water over zijn gezicht.

"Brrrr, wat is dat water koud!" De volle en zware emmer sjouwt hij terug naar moeder.

Als Jan terug komt is iedereen wakker en aangekleed. Marie heeft haar dienstschort aan. Zij werkt als dienstmeisje bij notaris Sassen in Helmond. Ze is daar in dag- en nachtdienst en komt pas over een week, op zondagmiddag, weer thuis. Op tafel heeft Jet donkerbruin brood met reuzel klaargezet. Grootvader pookt het vuur in de kolenkachel wat verder op. Vader en Kees zijn er niet. Ze zijn al aan het werk in de stal.

Vanochtend vroeg hebben ze eerst de koeien gemolken en gevoederd. Nu zijn ze bezig met het schoonmaken van de stal. De rest van het jaar, in de lente, zomer en herfst werken vader en Kees op het land. Als straks de lente begint hebben ze weer genoeg te doen op de akkers. Jet en Jan moeten dan na schooltijd ook vaak meehelpen. Maar zo ver is het nog lang niet. Voorlopig staan de akkers er nog kaal bij. Moeder heeft de kleine Piet in de kinderstoel aan tafel gezet. Ze maakt een bordje pap voor hem op het petroleumstel.

Als iedereen heeft ontbeten, vraagt moeder Jan om naar tante Kuijpers te gaan.

"Vraag je wat zeep en zout te leen, het is wasdag vandaag!" "Ga je mee, Jet?", vraagt Jan.

Gelukkig heeft tante Kuijpers genoeg zeep en zout in huis. Als ze met de zeep en het zout terug naar huis lopen, horen ze een vrolijke stem roepen: "Goedemorgen Jet Kuijpers".

Het is Wim met zijn hondenkar. Jet antwoordt verlegen: "Goedemorgen, Wim".

Wim is dertien jaar en helpt zijn vader met de verkoop van eieren. Hij komt ook vaak bij hen aan de deur. Hond Benno trekt de kar met eieren. Jan geeft Benno een aai, de staart van de herdershond kwispelt blij.

"Zal ik vandaag...", begint Wim. Op hetzelfde moment begint Jet: "Kom je vandaag nog...?"

"Bij jullie langskomen?", maakt Wim zijn vraag af. Jan kijkt van de een naar de ander en schiet in de lach: "Voor elkaar gemaakt, die twee."

Jet krijgt een kleur en geeft Jan een por. "Kom, we moeten haast maken", zegt ze en ze rent weg. Het gekletter van haar klompen galmt door de Dorpsstraat.

Net op dat moment komt een koets met een vaart de hoek om rijden.

"Kijk uit!", roept Jan. Net op tijd komt de koets tot stilstand. Als Jet stopt met rennen, valt ze op haar billen en glijdt ze over de straat. Roetsj. Haar klomp schiet los, rolt over de weg en komt onder de wielen van de koets. Krak!

Jan en Wim rennen naar haar toe. Bezorgd buigen beide jongens zich over haar heen. "Gaaf het, zus?" Voorzichtig helpt Wim haar overeind. "Au!" Jet zit onder de schrammen. Ze klopt het stof van zich af. Gelukkig is ze verder ongedeerd.

Jan grijnst opgelucht: "Hoe krijg je het voor elkaar zus, om net tegen die ene koets in het dorp aan te lopen!" Er stapt iemand uit de koets. Het is notaris Sassen! Jet en Jan kennen hem wel omdat hun zus Marie bij hem thuis werkt als keukenmeisje. Voor de tweede keer deze ochtend krijgt Jet een rood hoofd. Staat ze hier op één klomp tegenover deze deftige meneer! Meneer Sassen pakt de gebroken klomp onder zijn koets vandaan en loopt naar de kinderen.

"Ik geloof dat deze van jou is", zegt meneer Sassen terwijl hij Jet de klomp teruggeeft. Jet knikt verlegen. "Dank u wel."

"Jet, het is al laat" zegt Jan. "We moeten gauw naar huis terug." En Jan wandelt met grote stappen terug naar huis. "Dag Wim, goedemorgen meneer Sassen."

Jet probeert Jan bij te houden maar ze is niet zo snel op één klomp. Als ze thuis komt, hoort ze Jan aan tafel vertellen wat er is gebeurd.

Moeder vraagt bezorgd als Jet binnenkomt: "Meisje, is alles goed met je?"

"Alleen wat schrammen," zegt Jet. Maar dan ziet moeder dat er een groot gat zit in haar jurk. Met haar handen geschokt voor haar mond zegt moeder: "Ooh Jetje, deze jurk kun je niet meer aan."

Buurjongens Gerrit en Arie tikken op de ramen. "Jan, loop je met ons mee? Gaan we nog even steentjes keilen in de sloot", vraagt Arie. Jan wipt op van zijn stoel. "Mag het, moeder?"

Moeder knikt: "Ga maar vast, Jan."

Samen rennen de jongens richting de sloot. Aan de rand van het water zoeken ze platte kiezelsteentjes uit. De sport is om een keitje zo ver mogelijk over het gladde water te werpen terwijl hij zo vaak mogelijk stuitert. Hoe platter de kiezel, hoe beter hij kaatst. De jongens zijn bedreven keilers. Zodra ze de kans zien, gaan ze naar het water om te oefenen.

Onder het riet hebben ze een plank verstopt die ze over de sloot leggen. Hierop gaan ze staan om ver te kunnen werpen. Door de elzenbomen langs de stroom te tellen, meten ze hoever de steen komt. Als eerste gaat Gerrit op de plank staan. Hij gooit de kiezelsteen over het water. Twee keer kaatst het gladde oppervlak van het water het kiezeltje terug.

"Mooie worp!", roepen Jan en Arie. De steen is bij de derde boom in het water verdwenen. Dan is Arie aan de beurt. Als Arie op de plank staat, duwt Jan zachtjes tegen de plank zodat die begint te wiebelen. Arie houdt maar met moeite zijn evenwicht. "Haha," grijnst Jan, "daar ging je bijna...!"

Arie doet zijn klompen uit om meer houvast te hebben en werpt zijn steen. Een, twee keer stuitert de platte kiezel op het water. "Goede worp, Arie! Tussen de derde en vierde els is hij gezonken!"

Dan is Jan aan de beurt en gaat op de plank staan. Hij trekt zijn klompen uit om beter grip te krijgen. Het beste is om de kiezelsteen met een hoek over het water te gooien, weet hij. Dan heb je de meeste kans dat hij vaker stuitert. Al zijn aandacht gaat naar de steen en hij merkt niet op dat zijn vrienden aan de kant gevaarlijk dicht bij de uiteinden van de plank staan. Geconcentreerd laat Jan de kiezel over het water scheren. Een, twee.... drie keer kaatst de steen terug. Hij kijkt zijn vrienden aan – “drie keer!” en ziet dan dat de twee jongens de plank waarop hij staat hebben vastgepakt.

“Gaat-ie goed, Jan?” vragen ze grijnzend, terwijl ze de plank een klein stukje optillen. Jan spreidt zijn benen om wat steviger op de wiebelende plank te kunnen staan. Het zal hem toch niet gebeuren! “Zet die plank weer neer, jongens!”, lacht Jan. De plank wiebelt behoorlijk en het kost Jan moeite om niet in het water te vallen. Dan ziet hij hoe een van zijn klompen naar beneden valt, het water in. Oei! Snel gaat hij op zijn buik liggen, stroopt zijn mouwen op en probeert de klomp nog te pakken. Maar hij is te laat: de klomp drijft weg, vult zich met water en zinkt langzaam naar de bodem van de sloot...

Thuis heeft grootvader de gebroken klomp van Jet gepakt. Hij verbindt de 2 helften met een stuk leer en zet het leer met een paar spijkertjes vast. “Zo Jet, hier kan je vandaag mee vooruit, vanmiddag lijm ik de stukken goed vast met beenderlijm.”

Moeder haalt Jets zondagse jurk tevoorschijn. Deze is nog steeds te groot want hij is op de groei gemaakt. “Vooruit, doe deze maar aan naar school, ik zoek zo een stuk stof waarmee je vanmiddag jouw jurk kunt herstellen.” Jet trekt de mooie jurk aan en haar oude schort er weer overheen. Nu gauw naar school!

Jet vindt het wel fijn om alleen te lopen. De school staat in Helmond, dus ze moet flink doorstappen. Eenmaal in Helmond ziet ze buurman Verhoeven op een bankje zitten. Buurman Verhoeven is altijd van alles op de hoogte en houdt van goede verhalen. Hij zit naast een andere oude man. Ze praten met iemand die voor de bank staat. Dat is vast een belangrijke meneer want hij draagt een hoed.

Als buurman Verhoeven Jet in haar nette jurk ziet, roept hij: “Jetje Kuijpers, waar ga jij naartoe in je zondagse goed?” “Naar school, buurman”, antwoordt Jet. “Hebben jullie op school iets te vieren?” vraagt hij en wijst naar haar jurk. Jet bloost alweer: “Nee buurman, mijn daagse jurk is gescheurd.”

“Hoe dat zo?” “Ik gleed uit, buurman.” De man met de hoed draait zich om. Hé, dat is notaris Sassen. “Zeg,” zegt meneer Sassen, “ben jij niet dat meisje dat daarnet bijna onder mijn koets kwam?”

Jet knikt verlegen. Hij kijkt naar haar klomp waarop een stuk leer is vastgemaakt en haar te grote zondagse jurk. Hij tast in de zak van zijn jasje en haalt een glimmend muntstuk tevoorschijn. “Hier,” zegt hij: “één gulden voor de schrik.” Het is een zilveren gulden. Ze heeft een gulden gekregen!

Verbaasd stamelt ze: “Dank u wel, meneer Sassen.”

In de verte hoort Jet de schoolbel. Dan is het al bijna negen uur! Snel wikkelt ze de gulden in haar zakdoek en stopt hem diep in de zak van haar schort. Met haar hand op de zak gedrukt, wandelt ze zo snel ze kan naar school. Ze is bijna te laat, alle andere kinderen uit haar klas staan al in de rij op het schoolplein. Jan zit niet bij Jet in de klas. Hij gaat naar de jongensschool. Bij Jet op school zitten alleen maar meisjes.

Binnen gaan alle kinderen netjes naast hun schoolbank staan. Pas als zuster Oda een teken geeft, mogen de kinderen gaan zitten.

Na het ochtendgebed begint de les. Ze beginnen met rekenen. Ook Jet pakt haar lei en griffel en schrijft de sommen van het bord over. Het is heel stil in de klas. Je hoort alleen nog maar het gekras van de griffels.

Jet zit met haar gedachten heel ergens anders.

“Ik heb een gulden, een hele gulden”, zingt het door haar hoofd. Stuivers, dubbeltjes, centen en halve centen, die heeft ze vaak genoeg in haar hand, als ze voor moeder boodschappen moet doen. Maar een hele gulden! “Wat kan ik allemaal voor een gulden kopen? Er is zoveel dat ik wel zou willen hebben. Maar moet ik de gulden niet aan moeder geven? Die heeft het geld hard nodig. Maar stel dat ik de gulden bewaar tot de kermis weer komt...dan kan ik wel tien keer in de draaimolen! En kaneelstokken en kandijbrokken kopen! Of zal ik een prentenboek kopen, of een ganzenbordspel, dat is leuk voor iedereen. Of toch liever chocolade bij het winkeltje...”

“Jet Kuijpers! Wil jij soms vanmiddag langer blijven om je werk af te maken?” Jet schrikt op. Zuster Oda kijkt haar streng aan. “Nee zuster”, roept ze. Jet verschiet van kleur. “Vanmiddag heb ik genoeg te doen.”

VOORLEESVERHAAL OP STAP MET JET EN JAN

VERSIE MIERLO-HOUT

Jet ligt in de bedstee en wrijft in haar ogen. Naast haar hoort ze de rustige ademhaling van haar drie zusjes. Het is pikdonker in het kleine hokje en lekker warm. Door de opening in de luiken van de bedstee schijnt een zacht licht. Moeder heeft de petroleumlamp al aangestoken en Jet hoort haar moeder het vuur in het fornuis aansteken. "Pssst", fluistert Jet tegen haar zusjes, "tijd om wakker te worden."

Marie zucht en kreunt en rekt zich eens flink uit. Haar voeten komen nu bij het hoofdeind van Jet onder de dekens vandaan. Haar teen zit zowat in Jets neus! Jet duwt de luiken open en steekt voorzichtig haar blote voeten naar buiten op de stenen vloer. "Brrrr. Wat is het nog koud!"

Snel stapt ze op de mat. Die prikt in haar blote voeten. Jet trekt over haar wollen hemd haar donkerblauwe jurk aan, met daaroverheen een schoon, grijs schort. Dan sokken en klompen aan. Zo, zij is klaar.

"Goedemorgen Jet, kom je me helpen met het ontbijt?", vraagt haar moeder.

Jet tikt tegen de luiken van de bedstee van haar broers. "Hé Jan, wakker worden, 't is al 6 uur."

Tweelingbroer Jan steekt zijn slaperige hoofd uit de bedstee. Hij wrijft in zijn ogen.

"Ha zus ... brrrr, wat is het nog koud!"

Jan trekt snel zijn kiel en broek aan.

Moeder steekt nog een lamp aan en geeft die aan Jan.

"Goedemorgen Jan", zegt moeder, "haal jij de kolen?"

Als Jan zijn sokken aantrekt ziet hij een groot gat in zijn ene sok. Hij wiebelt zijn grote teen door de opening. Dan maar met één blote voet in de klomp.

"Jet, wil jij die sok van Jan even stoppen", vraagt moeder, "dan kan hij hem straks aan naar school."

Jet pakt de naaidoos en gaat ermee bij de kachel zitten. Handig steekt Jet de stoppad-denstoel in de sok en weeft het gat met een paar steken dicht.

Buiten snuift Jan de frisse lucht op. Heerlijk! De dauw ligt nog op het gras. Uit het kolenhok schept hij snel de kooltjes voor de kachel. Als hij met de kolenkit terug komt, moet Jet lachen: Jan heeft een grote zwarte veeg over zijn gezicht.

"Haha, Piet de Smeerpoets is Jan de Smeerpoets", zingt Jet.

Jan schiet in de lach. Met zijn zwarte handen omhoog loopt hij dreigend op Jet af. Jet rent voor hem weg, Jan gaat haar achterna en botst tegen Anna aan. Hun jonge zusje gilt van opwindning en loopt achter Jan aan. Met z'n drieën rennen ze rondjes om de tafel.

Hoofdschuddend kijkt moeder het met een glimlach aan.

“Jan, ga je wat water pompen?”, vraagt ze, “vader en Kees hebben zo vast trek in koffie!” Jet geeft Jan de gestopte sok: “Hier smeerpoots, zo houd jij lekkere warme voeten.” Jan pakt een grote emmer en loopt naar de pomp. Hij spet wat water over zijn gezicht. “Brrrr, wat is dat water koud!” De volle en zware emmer sjouwt hij terug naar moeder.

Als Jan terug komt is iedereen wakker en aangekleed. Marie heeft haar dienstschort aan. Zij gaat zo naar de woning van de pastoor waar ze werkt als keukenmeisje. Op tafel heeft Jet donkerbruin brood met reuzel klaargezet. Grootvader pookt het vuur in de kolenkachel wat verder op. Vader en Kees schuiven ook aan. Ze warmen hun handen aan de mok koffie. Ze zijn vroeg opgestaan en hebben al gewerkt aan het weefgetouw wat achterin het huis staat. In de winter, als er op het land niets te doen is, verdienen ze met het weven hun geld. De rest van het jaar, in de lente, zomer en herfst werken vader en Kees op het land. Als straks de lente begint hebben ze weer genoeg te doen op de akkers. Jet en Jan moeten dan na schooltijd ook vaak meehelpen op het land. Maar zo ver is het nog lang niet. Voorlopig staan de akkers er nog kaal bij. Moeder heeft de kleine Piet in de kinderstoel aan tafel gezet. Ze maakt een bordje pap voor hem op het petroleumstel.

Als iedereen heeft ontbeten, vraagt moeder Jan om naar de kruidenier te gaan. “Haal je wat zeep en zout, het is wasdag vandaag!” “Ga je mee, Jet?”, vraagt Jan. Jet en Jan rennen naar het winkeltje in de Hoofdstraat. Het is al druk op straat. De jongen van de bakker fietst voorbij met grote tassen vol broden die hij gaat bezorgen bij de mensen thuis. Wat ruikt dat verse brood lekker!

Ook bij de kruidenier is het al druk. Op de toonbank staan schalen met chocolade. Lekkerijen waar het water je van in de mond loopt. Dat hebben Jet en Jan nog nooit gegeten. Riet van Opstal is voor hen aan de beurt. Zij is de huishoudster van de pastoor. Ze heeft een grote bestelling. “Een doosje bonbons... een pond boter... twee ons suiker...” De kruidenier weegt het eten zorgvuldig af op een grote weegschaal. Jan en Jet staan ongeduldig te wachten. Wat duurt dat lang, het lijkt wel alsof Riet eten haalt voor een hele week.

Als ze met de zeep en het zout terug naar huis lopen, horen ze een vrolijke stem roepen: “Goedemorgen Jet van Hoof”.

Het is Wim met zijn hondenkar. Jet antwoordt verlegen: “Goedemorgen, Wim”.

Wim is dertien jaar en helpt zijn vader met de verkoop van eieren. Hij komt ook vaak bij hen aan de deur. Hond Benno trekt de kar met eieren. Jan geeft Benno een aai, de staart van de herdershond kwispelt blij.

“Zal ik vandaag...”, begint Wim. Op hetzelfde moment begint Jet: “Kom je vandaag nog...?” “Bij jullie langskomen?”, maakt Wim zijn vraag af. Jan kijkt van de een naar de ander en schiet in de lach: “Voor elkaar gemaakt, die twee.” Jet krijgt een kleur en geeft Jan een por. “Kom, we moeten haast maken”, zegt ze en ze rent weg. Het gekletter van haar klompen galmt door de Dorpsstraat.

Net op dat moment komt een auto met een vaart de hoek om rijden.

"Kijk uit!", roept Jan. Net op tijd komt de auto tot stilstand. Als Jet stopt met rennen, valt ze op haar billen en glijdt ze over de straat. Roetsj. Haar klomp schiet los, rolt over de weg en komt onder de wielen van de auto. Krak!

Jan en Wim rennen naar haar toe. Bezorgd buigen beide jongens zich over haar heen.

"Gaaf het, zus?" Voorzichtig helpt Wim haar overeind. "Au!" Jet zit onder de schrammen. Ze klopt het stof van zich af. Gelukkig is ze verder ongedeerd.

Jan grijnst opgelucht: "Hoe krijg je het voor elkaar zus, om net tegen die ene auto in het dorp aan te lopen!" Er stappen twee heren uit de auto. Eén van de heren kennen Jet en Jan wel, het is de pastoor! Zus Marie werkt bij hem thuis als keukenmeisje. Voor de tweede keer deze ochtend krijgt Jet een rood hoofd. Staat ze hier op één klomp tegenover deze deftige heren! De pastoor pakt de gebroken klomp onder de auto vandaan en loopt naar de kinderen. "Ik geloof dat deze van jou is", zegt de pastoor terwijl hij Jet de klomp teruggeeft. Jet knikt verlegen. "Dank u wel."

Dan slaat de klok van de Sint Luciakerk acht keer.

Jan schrikt: "Jet, het is al laat, we moeten gauw naar huis terug." En Jan wandelt met grote stappen terug naar huis. "Dag Wim, goedemorgen meneer pastoor."

Jet probeert Jan bij te houden maar ze is niet zo snel op één klomp. Als ze thuis komt, hoort ze Jan aan tafel vertellen wat er is gebeurd.

Moeder vraagt bezorgd als Jet binnenkomt: "Meisje, is alles goed met je?"

"Alleen wat schrammen," zegt Jet. Maar dan ziet moeder dat er een groot gat zit in haar jurk. Met haar handen geschokt voor haar mond zegt moeder: "Ooh Jetje, deze jurk kun je niet meer aan."

Buurjongens Gerrit en Arie tikken op de ramen. "Jan, loop je met ons mee? Gaan we nog even steentjes keilen in de sloot", vraagt Arie. Jan wipt op van zijn stoel. "Mag het, moeder?"

Moeder knikt: "Ga maar vast, Jan."

Samen rennen de jongens richting de sloot. Aan de rand van het water zoeken ze platte kiezelsteentjes uit. De sport is om een keitje zo ver mogelijk over het gladde water te werpen terwijl hij zo vaak mogelijk stuitert. Hoe platter de kiezel, hoe beter hij kaatst. De jongens zijn bedreven keilers. Zodra ze de kans zien, gaan ze naar het water om te oefenen.

Onder het riet hebben ze een plank verstopt die ze over de sloot leggen. Hierop gaan ze staan om ver te kunnen werpen. Door de elzenbomen langs de stroom te tellen, meten ze hoever de steen komt. Als eerste gaat Gerrit op de plank staan. Hij gooit de kiezelsteen over het water. Twee keer kaatst het gladde oppervlak van het water het kiezeltje terug.

"Mooie worp!", roepen Jan en Arie. De steen is bij de derde boom in het water verdwenen. Dan is Arie aan de beurt. Als Arie op de plank staat, duwt Jan zachtjes tegen de plank zodat die begint te wiebelen. Arie houdt maar met moeite zijn evenwicht. "Haha," grijnst Jan, "daar ging je bijna...!"

Arie doet zijn klompen uit om meer houvast te hebben en werpt zijn steen. Een, twee keer stuitert de platte kiezel op het water. "Goede worp, Arie! Tussen de derde en vierde els is hij gezonken!"

Dan is Jan aan de beurt en gaat op de plank staan. Hij trekt zijn klompen uit om beter grip te krijgen. Het beste is om de kiezelsteen met een hoek over het water te gooien, weet hij. Dan heb je de meeste kans dat hij vaker stuitert. Al zijn aandacht gaat naar de steen en hij merkt niet op dat zijn vrienden aan de kant gevaarlijk dicht bij de uiteinden van de plank staan. Geconcentreerd laat Jan de kiezel over het water scheren. Een, twee.... drie keer kaatst de steen terug. Hij kijkt zijn vrienden aan – “drie keer!” en ziet dan dat de twee jongens de plank waarop hij staat hebben vastgepakt.

“Gaaf-ie goed, Jan?” vragen ze grijnzend, terwijl ze de plank een klein stukje optillen. Jan spreidt zijn benen om wat steviger op de wiebelende plank te kunnen staan. Het zal hem toch niet gebeuren! “Zet die plank weer neer, jongens!”, lacht Jan. De plank wiebelt behoorlijk en het kost Jan moeite om niet in het water te vallen. Dan ziet hij hoe een van zijn klompen naar beneden valt, het water in. Oei! Snel gaat hij op zijn buik liggen, stroopt zijn mouwen op en probeert de klomp nog te pakken. Maar hij is te laat: de klomp drijft weg, vult zich met water en zinkt langzaam naar de bodem van de sloot...

Thuis heeft grootvader de gebroken klomp van Jet gepakt. Hij verbindt de 2 helften met een stuk leer en zet het leer met een paar spijkertjes vast. “Zo Jet, hier kan je vandaag mee vooruit, vanmiddag lijm ik de stukken goed vast met beenderlijm.” Moeder haalt Jets zondagse jurk tevoorschijn. Deze is nog steeds te groot want hij is op de groei gemaakt. “Vooruit, doe deze maar aan naar school, ik zoek zo een stuk stof waarmee je vanmiddag jouw jurk kunt herstellen.” Jet trekt de mooie jurk aan en haar oude schort er weer overheen. Nu gauw naar school!

Jet vindt het wel fijn om eventjes alleen te lopen. Op een bankje ziet ze buurman Verhoeven kletsen. Buurman Verhoeven is altijd van alles op de hoogte en houdt van goede verhalen. Hij zit naast een andere oude man. Ze praten met iemand die voor de bank staat. Dat is vast een belangrijke meneer want hij draagt een hoed. Als buurman Verhoeven Jet in haar nette jurk ziet, roept hij: “Jetje van Hoof, waar ga jij naartoe in je zondagse goed?” “Naar school, buurman”, antwoordt Jet. “Hebben jullie op school iets te vieren?” vraagt hij en wijst naar haar jurk. Jet bloost alweer: “Nee buurman, mijn daagse jurk is gescheurd.” “Hoe dat zo?” “Ik gleed uit, buurman.” De man met de hoed draait zich om. Hé, dat is de pastoor. “Zeg,” zegt de pastoor, “ben jij niet dat meisje dat daarnet bijna onder de auto kwam?”

Jet knikt verlegen. Hij kijkt naar haar klomp waarop een stuk leer is vastgemaakt en haar te grote zondagse jurk. Hij tast in de zak van zijn jasje en haalt een glimmend muntstuk tevoorschijn. “Hier,” zegt hij: “één gulden voor de schrik.” Het is een zilveren gulden. Ze heeft een gulden gekregen! Verbaasd stamelt ze: “Dank u wel, meneer pastoor.”

In de verte hoort Jet de schoolbel. Dan is het al bijna negen uur. Snel wikkelt ze de gulden in haar zakdoek en stopt hem diep in de zak van haar schort. Met haar hand op de zak gedrukt, wandelt ze zo snel ze kan naar school. Ze is bijna te laat, alle andere kinderen uit haar klas staan al in de rij op het schoolplein. Jan zit niet bij Jet in de klas. Hij gaat naar de jongensschool. Bij Jet op school zitten alleen maar meisjes.

Binnen gaan alle kinderen netjes naast hun schoolbank staan. Pas als zuster Oda een teken geeft, mogen de kinderen gaan zitten. Na het ochtendgebed begint de les. Ze beginnen met rekenen. Ook Jet pakt haar lei en griffel en schrijft de sommen van het bord over. Het is heel stil in de klas. Je hoort alleen nog maar het gekras van de griffels.

Jet zit met haar gedachten heel ergens anders.

“Ik heb een gulden, een hele gulden”, zingt het door haar hoofd. Stuivers, dubbeltjes, centen en halve centen, die heeft ze vaak genoeg in haar hand, als ze voor moeder boodschappen moet doen. Maar een hele gulden! “Wat kan ik allemaal voor een gulden kopen? Er is zoveel dat ik wel zou willen hebben. Maar moet ik de gulden niet aan moeder geven? Die heeft het geld hard nodig. Maar stel dat ik de gulden bewaar tot de kermis weer komt...dan kan ik wel tien keer in de draaimolen! En kaneelstokken en kandijbrokken kopen! Of zal ik een prentenboek kopen, of een ganzenbordspel, dat is leuk voor iedereen. Of toch liever chocolade bij de kruidenier...”

“Jet van Hoof! Wil jij soms vanmiddag langer blijven om je werk af te maken?” Jet schrikt op. Zuster Oda kijkt haar streng aan. “Nee zuster”, roept ze. Jet verschiet van kleur. “Vanmiddag heb ik genoeg te doen.”

VOORLEESVERHAAL OP STAP MET JET EN JAN

VERSIE STIPHOUT

Jet ligt in de bedstee en wrijft in haar ogen. Naast haar hoort ze de rustige ademhaling van haar drie zusjes. Het is pikdonker in het kleine hokje en lekker warm. Door de opening in de luiken van de bedstee schijnt een zacht licht. Moeder heeft de petroleum-lamp al aangestoken en Jet hoort haar moeder het vuur in het fornuis aansteken. "Pssst", fluistert Jet tegen haar zusjes, "tijd om wakker te worden."

Marie zucht en kreunt en rekt zich eens flink uit. Haar voeten komen nu bij het hoofdeind van Jet onder de dekens vandaan. Haar teen zit zowat in Jets neus! Jet duwt de luiken open en steekt voorzichtig haar blote voeten naar buiten op de stenen vloer. "Brrrr. Wat is het nog koud!"

Snel stapt ze op de mat. Die prikt in haar blote voeten. Jet trekt over haar wollen hemd haar donkerblauwe jurk aan, met daaroverheen een schoon, grijs schort. Dan sokken en klompen aan. Zo, zij is klaar.

"Goedemorgen Jet, kom je me helpen met het ontbijt?", vraagt haar moeder.

Jet tikt tegen de luiken van de bedstee van haar broers. "Hé Jan, wakker worden, 't is al 6 uur."

Tweelingbroer Jan steekt zijn slaperige hoofd uit de bedstee. Hij wrijft in zijn ogen.

"Ha zus ... brrrr, wat is het nog koud!"

Jan trekt snel zijn kiel en broek aan.

Moeder steekt nog een lamp aan en geeft die aan Jan.

"Goedemorgen Jan", zegt moeder, "haal jij de kolen?"

Als Jan zijn sokken aantrekt ziet hij een groot gat in zijn ene sok. Hij wiebelt zijn grote teen door de opening. Dan maar met één blote voet in de klomp.

"Jet, wil jij die sok van Jan even stoppen", vraagt moeder, "dan kan hij hem straks aan naar school."

Jet pakt de naaidoos en gaat ermee bij de kachel zitten. Handig steekt Jet de stoppaddenstoel in de sok en weeft het gat met een paar steken dicht.

Buiten snuift Jan de frisse lucht op. Heerlijk! De dauw ligt nog op het gras. Uit het kolenhok schept hij snel de kooltjes voor de kachel. Als hij met de kolenkit terug komt, moet Jet lachen: Jan heeft een grote zwarte veeg over zijn gezicht.

"Haha, Piet de Smeerpoets is Jan de Smeerpoets", zingt Jet.

Jan schiet in de lach. Met zijn zwarte handen omhoog loopt hij dreigend op Jet af. Jet rent voor hem weg, Jan gaat haar achterna en botst tegen Anna aan. Hun jonge zusje gilt van opwindning en loopt achter Jan aan. Met z'n drieën rennen ze rondjes om de tafel.

Hoofdschuddend kijkt moeder het met een glimlach aan.

"Jan, ga je wat water pompen?", vraagt ze, "vader en Kees hebben zo vast trek in koffie!"

Jet geeft Jan de gestopte sok: "Hier smeerpoots, zo houd jij lekkere warme voeten."

Jan pakt een grote emmer en loopt naar de pomp. Hij spet wat water over zijn gezicht.

"Brrrr, wat is dat water koud!" De volle en zware emmer sjouwt hij terug naar moeder.

Als Jan terug komt is iedereen wakker en aangekleed. Marie heeft haar dienstschoot aan. Zij gaat zo naar de woning van de pastoor waar ze werkt als keukenmeisje. Op tafel heeft Jet donkerbruin brood met reuzel klaargezet. Grootvader pookt het vuur in de kolenkachel wat verder op. Ook vader en Kees zijn net binnen. Ze warmen hun handen aan de mok koffie. Vanochtend vroeg hebben ze eerst de koeien gemolken en gevoederd. Na het ontbijt gaan ze verder met het schoonmaken van de stal. De rest van het jaar, in de lente, zomer en herfst werken vader en Kees op het land. Als straks de lente begint hebben ze weer genoeg te doen op de akkers. Jet en Jan moeten dan na schooltijd ook vaak meehelpen op het land. Maar zo ver is het nog lang niet. Voorlopig staan de akkers er nog kaal bij. Moeder heeft de kleine Piet in de kinderstoel aan tafel gezet. Ze maakt een bordje pap voor hem op het petroleumstel.

Als iedereen heeft ontbeten, vraagt moeder Jan om naar de kruidenier te gaan. "Haal je wat zeep en zout, het is wasdag vandaag!" "Ga je mee, Jet?", vraagt Jan.

Jet en Jan rennen naar het winkeltje van Gerardus en Nora de Mulder in de Dorpsstraat.

Het is al druk op straat. De jongen van de bakker fietst voorbij met grote tassen vol broden die hij gaat bezorgen bij de mensen thuis. Wat ruikt dat verse brood lekker!

Ook bij de kruidenier is het al druk. Op de toonbank staan schalen met chocolade.

Lekkernijen waar het water je van in de mond loopt. Dat hebben Jet en Jan nog nooit

gegeten. Riet van Opstal is voor hen aan de beurt. Zij is de huishoudster van de pastoor.

Ze heeft een grote bestelling. "Een doosje bonbons... een pond boter... twee ons suiker..."

De kruidenier weegt het eten zorgvuldig af op een grote weegschaal. Jan en Jet staan

ongeduldig te wachten. Wat duurt dat lang, het lijkt wel alsof Riet eten haalt voor een hele week.

Als ze met de zeep en het zout terug naar huis lopen, horen ze een vrolijke stem roepen: "Goedemorgen Jet Adriaan".

Het is Wim met zijn hondenkar. Jet antwoordt verlegen: "Goedemorgen, Wim".

Wim is dertien jaar en helpt zijn vader met de verkoop van eieren. Hij komt ook vaak bij hen aan de deur. Hond Benno trekt de kar met eieren. Jan geeft Benno een aai, de staart van de herdershond kwispelt blij.

"Zal ik vandaag...", begint Wim. Op hetzelfde moment begint Jet: "Kom je vandaag nog...?"

"Bij jullie langskomen?", maakt Wim zijn vraag af. Jan kijkt van de een naar de ander

en schiet in de lach: "Voor elkaar gemaakt, die twee." Jet krijgt een kleur en geeft Jan

een por. "Kom, we moeten haast maken", zegt ze en ze rent weg. Het gekletter van haar klompen galmt door de Dorpsstraat.

Net op dat moment komt een auto met een vaart de hoek om rijden.

"Kijk uit!", roept Jan. Net op tijd komt de auto tot stilstand. Als Jet stopt met rennen, valt ze op haar billen en glijdt ze over de straat. Roetsj. Haar klomp schiet los, rolt over de weg en komt onder de wielen van de auto. Krak!

Jan en Wim rennen naar haar toe. Bezorgd buigen beide jongens zich over haar heen. "Gaaf het, zus?" Voorzichtig helpt Wim haar overeind. "Au!" Jet zit onder de schrammen. Ze klopt het stof van zich af. Gelukkig is ze verder ongedeerd.

Jan grijnst opgelucht: "Hoe krijg je het voor elkaar zus, om net tegen die ene auto in het dorp aan te lopen!" Er stappen twee heren uit de auto. Eén van de heren kennen Jet en Jan wel, het is de pastoor! Zus Marie werkt bij hem thuis als keukenmeisje. Voor de tweede keer deze ochtend krijgt Jet een rood hoofd. Staat ze hier op één klomp tegenover deze deftige heren! De pastoor pakt de gebroken klomp onder de auto vandaan en loopt naar de kinderen. "Ik geloof dat deze van jou is", zegt de pastoor terwijl hij Jet de klomp teruggeeft. Jet knikt verlegen. "Dank u wel." Dan slaat de klok van de Sint Trudokerk acht keer.

Jan schrikt: "Jet, het is al laat, we moeten gauw naar huis terug." En Jan wandelt met grote stappen terug naar huis. "Dag Wim, goedmorgen meneer pastoor." Jet probeert Jan bij te houden maar ze is niet zo snel op één klomp. Als ze thuis komt, hoort ze Jan aan tafel vertellen wat er is gebeurd.

Moeder vraagt bezorgd als Jet binnenkomt: "Meisje, is alles goed met je?" "Alleen wat schrammen," zegt Jet. Maar dan ziet moeder dat er een groot gat zit in haar jurk. Met haar handen geschokt voor haar mond zegt moeder: "Ooh Jetje, deze jurk kun je niet meer aan."

Buurjongens Gerrit en Arie tikken op de ramen. "Jan, loop je met ons mee? Gaan we nog even steentjes keilen in de sloot", vraagt Arie. Jan wipt op van zijn stoel. "Mag het, moeder?"

Moeder knikt: "Ga maar vast, Jan."

Samen rennen de jongens richting de sloot. Aan de rand van het water zoeken ze platte kiezelsteentjes uit. De sport is om een keitje zo ver mogelijk over het gladde water te werpen terwijl hij zo vaak mogelijk stuitert. Hoe platter de kiezel, hoe beter hij kaatst. De jongens zijn bedreven keilers. Zodra ze de kans zien, gaan ze naar het water om te oefenen.

Onder het riet hebben ze een plank verstopt die ze over de sloot leggen. Hierop gaan ze staan om ver te kunnen werpen. Door de elzenbomen langs de stroom te tellen, meten ze hoever de steen komt. Als eerste gaat Gerrit op de plank staan. Hij gooit de kiezelsteen over het water. Twee keer kaatst het gladde oppervlak van het water het kiezelsteentje terug.

"Mooie worp!", roepen Jan en Arie. De steen is bij de derde boom in het water verdwenen. Dan is Arie aan de beurt. Als Arie op de plank staat, duwt Jan zachtjes tegen de plank zodat die begint te wiebelen. Arie houdt maar met moeite zijn evenwicht. "Haha," grijnst Jan, "daar ging je bijna...!"

Arie doet zijn klompen uit om meer houvast te hebben en werpt zijn steen. Een, twee keer stuitert de platte kiezel op het water. "Goede worp, Arie! Tussen de derde en vierde els is hij gezonken!"

Dan is Jan aan de beurt en gaat op de plank staan. Hij trekt zijn klompen uit om beter grip te krijgen. Het beste is om de kiezelsteen met een hoek over het water te gooien, weet hij. Dan heb je de meeste kans dat hij vaker stuitert. Al zijn aandacht gaat naar de steen en hij merkt niet op dat zijn vrienden aan de kant gevaarlijk dicht bij de uiteinden van de plank staan. Geconcentreerd laat Jan de kiezel over het water scheren. Een, twee.... drie keer kaatst de steen terug. Hij kijkt zijn vrienden aan – “drie keer!” en ziet dan dat de twee jongens de plank waarop hij staat hebben vastgepakt. “Gaat-ie goed, Jan?” vragen ze grijnzend, terwijl ze de plank een klein stukje optillen.

Jan spreidt zijn benen om wat steviger op de wiebelende plank te kunnen staan. Het zal hem toch niet gebeuren! “Zet die plank weer neer, jongens!”, lacht Jan. De plank wiebelt behoorlijk en het kost Jan moeite om niet in het water te vallen. Dan ziet hij hoe een van zijn klompen naar beneden valt, het water in. Oei! Snel gaat hij op zijn buik liggen, stroopt zijn mouwen op en probeert de klomp nog te pakken. Maar hij is te laat: de klomp drijft weg, vult zich met water en zinkt langzaam naar de bodem van de sloot...

Thuis heeft grootvader de gebroken klomp van Jet gepakt. Hij verbindt de 2 helften met een stuk leer en zet het leer met een paar spijkertjes vast. “Zo Jet, hier kan je vandaag mee vooruit, vanmiddag lijm ik de stukken goed vast met beenderlijm.” Moeder haalt Jets zondagse jurk tevoorschijn. Deze is nog steeds te groot want hij is op de groei gemaakt. “Vooruit, doe deze maar aan naar school, ik zoek zo een stuk stof waarmee je vanmiddag jouw jurk kunt herstellen.” Jet trekt de mooie jurk aan en haar oude schort er weer overheen. Nu gauw naar school!

Jet vindt het wel fijn om eventjes alleen te lopen. Op een bankje ziet ze buurman Verhoeven kletsen. Buurman Verhoeven is altijd van alles op de hoogte en houdt van goede verhalen. Hij zit naast een andere oude man. Ze praten met iemand die voor de bank staat. Dat is vast een belangrijke meneer want hij draagt een hoed.

Als buurman Verhoeven Jet in haar nette jurk ziet, roept hij: “Jetje Adriaan, waar ga jij naartoe in je zondagse goed?” “Naar school, buurman”, antwoordt Jet. “Hebben jullie op school iets te vieren?” vraagt hij en wijst naar haar jurk. Jet bloost alweer: “Nee buurman, mijn daagse jurk is gescheurd.” “Hoe dat zo?” “Ik gleed uit, buurman.” De man met de hoed draait zich om. Hé, dat is de pastoor. “Zeg,” zegt de pastoor, “ben jij niet dat meisje dat daarnet bijna onder de auto kwam?”

Jet knikt verlegen. Hij kijkt naar haar klomp waarop een stuk leer is vastgemaakt en haar te grote zondagse jurk. Hij tast in de zak van zijn jasje en haalt een glimmend muntstuk tevoorschijn. “Hier,” zegt hij: “één gulden voor de schrik.” Het is een zilveren gulden. Ze heeft een gulden gekregen! Verbaasd stamelt ze: “Dank u wel, meneer pastoor.”

In de verte hoort Jet de schoolbel. Dan is het al bijna negen uur! Snel wikkelt ze de gulden in haar zakdoek en stopt hem diep in de zak van haar schort.

Met haar hand op de zak gedrukt, wandelt ze zo snel ze kan naar school. Ze is bijna te laat, alle andere kinderen uit haar klas staan al in de rij op het schoolplein. Jan zit niet bij Jet in de klas. Hij gaat naar de jongensschool. Bij Jet op school zitten alleen maar meisjes.

Binnen gaan alle kinderen netjes naast hun schoolbank staan. Pas als zuster Victorina een teken geeft, mogen de kinderen gaan zitten.

Na het ochtendgebed begint de les. Ze beginnen met rekenen. Ook Jet pakt haar lei en griffel en schrijft de sommen van het bord over. Het is heel stil in de klas. Je hoort alleen nog maar het gekras van de griffels.

Jet zit met haar gedachten heel ergens anders.

“Ik heb een gulden, een hele gulden”, zingt het door haar hoofd. Stuivers, dubbeltjes, centen en halve centen, die heeft ze vaak genoeg in haar hand, als ze voor moeder boodschappen moet doen. Maar een hele gulden! “Wat kan ik allemaal voor een gulden kopen? Er is zoveel dat ik wel zou willen hebben. Maar moet ik de gulden niet aan moeder geven? Die heeft het geld hard nodig. Maar stel dat ik de gulden bewaar tot de kermis weer komt...dan kan ik wel tien keer in de draaimolen! En kaneelstokken en kandijbrokken kopen! Of zal ik een prentenboek kopen, of een ganzenbordspel, dat is leuk voor iedereen. Of toch liever chocolade bij de kruidenier...”

“Jet Adriaan! Wil jij soms vanmiddag langer blijven om je werk af te maken?” Jet schrikt op. zuster Victorina kijkt haar streng aan. “Nee zuster”, roept ze. Jet verschiet van kleur. “Vanmiddag heb ik genoeg te doen.”

BIJLAGE 2: HISTORISCHE ACHTERGRONDINFORMATIE

OVER HELMOND

In 1910 had Helmond 15.147 inwoners. Men vermoedt dat er al in het jaar 1000 sprake was van een nederzetting op de plaats waar later Helmond ontstaat. De naam Helmond wordt voor het eerst genoemd in een akte van 1179 waarbij een boer zijn land schenkt aan de abdij van Floreffe.

Er waren in 1910 twee kerken in Helmond: de Sint Lambertuskerk en de Heilig Hartkerk. De Sint Lambertuskerk staat nog steeds aan de Kerkstraat. De Heilig Hartkerk is afgebroken in 1958, ofschoon hij toen nog geen zestig jaar oud was.

De familie Van Thiel woonde in het prachtige huis aan de Markt 31. Deze woning, nog steeds te bewonderen aan de Markt, was gebouwd in 1910. De familie was eigenaar van een spijker- en schroefnagelfabriek, die nog steeds bestaat.

Rond 1910 waren er in Nederland nog bijna geen auto's. Alleen de allerrijkste mensen konden er een betalen, maar zelfs zij hadden vaak nog geen auto maar een koets. Op straat was het dus veel rustiger dan nu. Kinderen konden gewoon op straat spelen.

Vroeger liepen er door Helmond twee trams: één van Asten naar Eindhoven (de Meierij-sche tram) en een van 's-Hertogenbosch naar Eindhoven (de Bossche tram). Als Jet naar school ging moest ze goed uitkijken of de tram eraan kwam. Omdat er nogal veel ongelukken gebeurden werd de tram in Helmond 'De Goede Moordenaar' genoemd.

De kermis begon ieder jaar op de eerste zondag van augustus. Héél vroeger heette het kerkmis en werd het gevierd op de feestdag van de patroonheilige van Helmond: Sint Lambertus op 17 september. De kermis was vroeger een van de hoogtepunten van het jaar. Er was dan ook altijd een jaarmarkt waar mensen van heinde en verre naartoe kwamen.

Wonen

In 1910 waren er in Helmond zes lagere scholen. Eén openbare school, twee broederscholen voor jongens, twee nonnenscholen voor meisjes en één bijzondere school voor jongens en meisjes.

Jet ging naar de Sint Aloysiuschool bij de zusters op de Markt. Op de andere meisjes-school, de Nazaretschool, moest leergeld betaald worden en dat konden de ouders van Jet en Jan niet betalen. De weesjes die bij de zusters woonden zaten ook op deze school en soms mocht Jet met hen mee om te spelen.

Jan zat op de Sint Lambertusschool in de Molenstraat. Zaterdags, als de school uit was, ging Jan altijd met zijn vrienden even kijken op de varkensmarkt op de Zuid-Koninginnewal. Ze vonden het leuk om de kleine biggetjes te aaien.

Jet ging naar de katholieke meisjesschool die geleid werd door de zusters (nonnen).

Op de school van Jet zaten minimaal 50 kinderen in een klas. De kinderen moesten van maandag tot en met zaterdag naar school, van 9.00 tot 12.00 en van 14.00 tot 16.00 uur.

Op woensdagmiddag en zaterdagmiddag was er geen school.

De katholieke kinderen moesten dagelijks, voor schooltijd, naar de Heilige Mis om 7.30 uur. Door de onderwijzers en zusters werd nauwkeurig in de gaten gehouden wie er wel en niet bij de mis aanwezig waren. Dit werd zelfs op het rapport genoteerd.

Eten

Reuzel is dierlijk vet met name afkomstig van varkens. Reuzel wordt verkregen door spek uit te bakken. Wat overblijft, is het gesmolten vet en de restjes vlees, de zogenaamde kaantjes. Het werd gebruikt om op het brood te smeren (zoals tegenwoordig de boter) en om te braden.

Werk

Helmond was in 1910 een echte industriestad. Er waren veel textielfabrieken. De belangrijkste waren Van Vlissingen (Vlisco), Diddens en Van Asten & Raymakers. Verder waren er onder andere de machinefabriek van de firma Begeman, de Cacaofabriek en de Spijkerfabriek van de familie Van Thiel.

De vader van Jet verdiende als handdrukker 8 gulden per week. Om hem te helpen had hij een jongen in dienst die 'strijker' werd genoemd. Deze moest zorgen dat de drukblokken van zijn baas van verf werden voorzien en zo kon hij ook het vak leren. Zo'n jongen was vaak nog erg jong, want in die tijd mocht je al met twaalf jaar van school. Hij verdiende dan een paar dubbeltjes per week. Als de zonen twaalf jaar waren nam de vader ze meestal mee naar de fabriek waar hijzelf werkte. Zo waren er hele families op dezelfde fabriek aan het werk.

HISTORISCHE ACHTERGRONDINFORMATIE

OVER MIERLO

Mierlo bestond in 1910 uit twee dorpskernen: Mierlo-Dorp en Mierlo-Hout. Beide waren ongeveer gelijk wat betreft inwonertal (allebei ongeveer 1500 inwoners). In 1968 is Mierlo-Hout geannexeerd door Helmond. Dit voorleesverhaal gaat over Mierlo-Dorp (= Mierlo).

De naam Mierlo betekent 'moeras bij een (hooggelegen) bos' (mier = moeras en lo = bos). Uit archeologische opgravingen is bekend dat er, op de plaats waar de huidige kerk staat, rond het jaar 1000 al redelijk wat bewoning was. Zeer waarschijnlijk dateert die bewoning al van rond 800. Rond 1250 heeft de nederzetting zich – vooral door klimatologische omstandigheden – verplaatst naar het huidige centrum. De kerk kwam daardoor eenzaam te staan, tussen het dorp (centrum) en de vele gehuchten.

De Sint Luciakerk staat nu nog steeds aan de Pastoor de Winterstraat 19 (deze straat heette in 1910 overigens de Kerkweg). De kerk is gebouwd in 1856 en in 1858 in gebruik genomen. In 2008 wordt dus het 150-jarig bestaan van de kerk gevierd. De toren van de vorige kerk (uit de tweede helft van de 15e eeuw) bevindt zich nog binnen de toren van de huidige kerk.

Bierbrouwer Prinsen was in 1910 de rijkste man van Mierlo. Hij had zijn fortuin vergaard met zijn bierbrouwerij.

De kermis begon ieder jaar op de tweede zondag van september. De kermis was vroeger een van de hoogtepunten van het jaar. Er was dan ook altijd een jaarmarkt waar mensen van heinde en verre naartoe kwamen.

Rond 1910 waren er in Nederland nog bijna geen auto's. Alleen de allerrijkste mensen konden er een betalen, maar zelfs zij hadden vaak nog geen auto maar een koets. Er waren wel een aantal mensen die een fiets hadden, bijvoorbeeld de fabrieksarbeiders die naar Helmond moesten. Maar de meeste mensen liepen dagelijks een flinke afstand naar het werk. Op straat was het dus veel rustiger dan nu. Kinderen konden gewoon op straat spelen. Af en toe kwam er een kar langs.

Vroeger liepen er door Mierlo twee trams: één van Asten naar Eindhoven (de Meierijsche tram) en een van 's-Hertogenbosch naar Eindhoven (de Bossche tram). Als Jet naar school ging moest ze goed uitkijken of de tram eraan kwam. Omdat er nogal veel ongelukken gebeurden werd de tram in Helmond 'De Goede Moordenaar' genoemd.

School

In 1910 waren er in Mierlo twee lagere scholen: de openbare jongensschool aan de Dorpsstraat en de katholieke meisjesschool aan de Heer van Scherpenzeelweg.

Op de jongensschool zaten ongeveer 85 leerlingen en waren twee onderwijzers.

Op de meisjesschool zaten 105 leerlingen en waren er drie onderwijzeressen (zusters).

Jet ging naar de katholieke meisjesschool bij het klooster.

Er zaten verschillende jaarlagen bij elkaar in een klas. De kinderen moesten van maandag tot en met zaterdag naar school, van 9.00 tot 12.00 en van 13.30 tot 15.30 uur. Op woensdagmiddag en zaterdagmiddag was er geen school.

De katholieke kinderen moesten dagelijks, voor schooltijd, naar de Heilige Mis om 7.30 uur. Door de onderwijzers en zusters werd nauwkeurig in de gaten gehouden wie er wel en niet bij de mis aanwezig waren. Dit werd zelfs op het rapport genoteerd.

Eten

Reuzel is dierlijk vet met name afkomstig van varkens. Reuzel wordt verkregen door spek uit te bakken. Wat overblijft, is het gesmolten vet en de restjes vlees, de zogenaamde kaantjes. Het werd gebruikt om op het brood te smeren (zoals tegenwoordig de boter) en om te braden.

Werk

Mierlo was in 1910 een voornamelijk agrarische gemeente. De meeste mensen werkten als pachtboertje. De pachtboertjes pachtten een stukje land van de paar grote boeren uit de streek. Zo ook de vader van Jet en Jan. Hij had daarnaast een weefgetouw. Hiermee verdiende hij in de winter wat bij. In de streek werd veel rogge, haver, zandboekweit en aardappelen verbouwd. Er was ook veel tuinbouw en fruitteelt. Vooral kersen, de Mierlose Zwarte. Dit is nog steeds een erkende kersensoort.

Daarnaast waren er in Mierlo als werkgevers twee graanmolens, twee bierbrouwerijen en wat klompenmakerijen.

HISTORISCHE ACHTERGRONDINFORMATIE

OVER BROUWHUIS

In 1910 had Brouwhuis ongeveer 400 inwoners. Het gehucht had in 1910 nog geen eigen kerk (de Onze Lieve Vrouwekerk werd pas in 1929 in gebruik genomen) en ook geen school. Wel waren er enkele cafés en een boterfabriekje.

Rond 1240 bestond reeds een landgoed met de naam Brouhese. In de negentiende eeuw bestond Brouwhuis uit een aantal buurtschappen gelegen in drie gemeenten, namelijk Bakel, Deurne en Helmond. Langzaam aan zijn deze buurtschappen uitgegroeid tot één hechte gemeenschap, met een geweldig gemeenschapsleven. Zo waren er in de jaren dertig van de twintigste eeuw op een inwonertal van ongeveer 800 meer dan 25 verenigingen en clubs!

In 1968 wordt Brouwhuis geannexeerd door de gemeente Helmond. In 1978 wordt Helmond groeistad en worden er rond de kern van Brouwhuis meer dan 3.000 woningen gebouwd. Zo'n 10.000 nieuwe inwoners. Dit betekende het einde van het oude dorp Brouwhuis.

Brouwhuis kreeg pas in 1922 een eigen kerk. Tot die tijd was het gehucht verdeeld onder de parochies van Bakel en Vlierden.

Rond 1910 waren er in Nederland nog bijna geen auto's. Alleen de allerrijkste mensen konden er een betalen, maar zelfs zij hadden vaak nog geen auto maar een koets.

Er waren wel een aantal mensen die een fiets hadden, bijvoorbeeld de fabrieksarbeiders die naar Helmond moesten. Maar de meeste mensen liepen dagelijks een flinke afstand naar het werk. Op straat was het dus veel rustiger dan nu. Kinderen konden gewoon op straat spelen. Af en toe kwam er een kar langs.

Vroeger liepen er door Helmond twee trams: één van Asten naar Eindhoven (de Meierijsche tram) en een van 's-Hertogenbosch naar Eindhoven (de Bossche tram). De tram kwam ook door Brouwhuis. Als Jet naar school ging moest ze goed uitkijken of de tram eraan kwam. Omdat er nogal veel ongelukken gebeurden werd de tram in Helmond 'De Goede Moordenaar' genoemd.

In Brouwhuis zelf was geen kermis, maar wel in omliggende plaatsen zoals Helmond. Daar begon de kermis ieder jaar op de eerste zondag van augustus. Héél vroeger heette het kerkmis en werd het gevierd op de feestdag van de patroonheilige van Helmond: Sint Lambertus op 17 september. De kermis was vroeger een van de hoogtepunten van het jaar. Er was dan ook altijd een jaarmarkt waar mensen van heinde en verre naartoe kwamen.

Wonen

Jet en Jan woonden aan het Kloostereind. Daar stonden in 1910 allemaal kleine boerderijtjes. Brouwhuis had in 1910 geen kruidenierswinkeltje. De mensen waren voor-namelijk zelfvoorzienend: ze verbouwden hun eigen groenten en fruit en hadden vaak een paar kippen, een varken, wat koeien e.d. Regelmatig kwamen er verkopers langs de deuren, bijvoorbeeld de olieboer, de voddenman, de scharensliep en de marskramer. Kruidenierswaren haalden de mensen eens in de zoveel tijd in Helmond. Misschien had de marskramer ook wel wat kruidenierswaren bij zich.

School

In Brouwhuis zelf was in 1910 geen school. Die kwam pas in 1928. De kinderen uit Brouwhuis gingen tot die tijd naar school in Helmond, Bakel of Vlierden, naar gelang de afstand waarop ze van de school woonden.

Jet ging naar de katholieke meisjesschool in Helmond waar les werd gegeven door de zusters (nonnen).

De katholieke kinderen moesten dagelijks, voor schooltijd, naar de Heilige Mis om 7.30 uur. Door de onderwijzers en zusters werd nauwkeurig in de gaten gehouden wie er wel en niet bij de mis aanwezig waren. Dit werd zelfs op het rapport genoteerd.

Er zaten minstens 50 kinderen in één klas. De kinderen moesten van maandag tot en met zaterdag naar school, van 9.00 tot 12.00 en van 14.00 tot 16.00 uur. Op woensdagmiddag en zaterdagmiddag was er geen school.

Eten

Reuzel is dierlijk vet met name afkomstig van varkens. Reuzel wordt verkregen door spek uit te bakken. Wat overblijft, is het gesmolten vet en de restjes vlees, de zogenaamde kaantjes. Het werd gebruikt om op het brood te smeren (zoals tegenwoordig de boter) en om te braden.

Werk

Brouwhuis was in 1910 een agrarische gemeente. Veel mensen werkten als arbeider bij een boer of hadden zelf een klein boerenbedrijfje (keuterboer). Zo ook de vader van Jet en Jan.

HISTORISCHE ACHTERGRONDINFORMATIE

OVER MIERLO-HOUT

Mierlo bestond in 1910 uit twee dorpskernen: Mierlo-Dorp en Mierlo-Hout. Beide waren ongeveer gelijk wat betreft inwonertal (allebei ongeveer 1500 inwoners). In 1968 is Mierlo-Hout geannexeerd door Helmond. Dit voorleesverhaal gaat over Mierlo-Hout, dat in 1910 dus nog niet bij Helmond hoorde, maar bij Mierlo.

De naam Mierlo betekent 'moeras bij een (hooggelegen) bos' (mier = moeras en lo = bos). Uit archeologische opgravingen is bekend dat er rond het jaar 1000 al redelijk wat bewoning was. Zeer waarschijnlijk dateert die bewoning al van rond 800.

Mierlo-Hout werd in 1884 een zelfstandige parochie.

De Sint Luciakerk staat nu nog steeds aan de Hoofdstraat. Nadat Mierlo-Hout in 1884 toestemming had gekregen een eigen parochie te worden, werd kort daarna gestart met de bouw van een eigen kerk.

Rond 1910 waren er in Nederland nog bijna geen auto's. Alleen de allerrijkste mensen konden er een betalen, maar zelfs zij hadden vaak nog geen auto maar een koets.

Er waren wel een aantal mensen die een fiets hadden, bijvoorbeeld de fabrieksarbeiders die naar Helmond moesten. Maar de meeste mensen liepen dagelijks een flinke afstand naar het werk. Op straat was het dus veel rustiger dan nu. Kinderen konden gewoon op straat spelen. Af en toe kwam er een kar langs.

Vroeger liepen er door Mierlo-Hout twee trams: één van Asten naar Eindhoven (de Meierijsche tram) en een van 's Hertogenbosch naar Eindhoven (de Bossche tram).

Als Jet naar school ging moest ze goed uitkijken of de tram eraan kwam. Omdat er nogal veel ongelukken gebeurden werd de tram wel 'De Goede Moordenaar' genoemd.

De kermis begon ieder jaar op de tweede zondag van september en was in Mierlo.

De kermis was vroeger een van de hoogtepunten van het jaar. Er was dan ook altijd een jaarmarkt waar mensen van heinde en verre naartoe kwamen.

Wonen

De Pastoorswijk was in 1910 een echte arbeiderswijk.

School

In 1910 waren er in Mierlo-Hout twee lagere scholen: de jongensschool aan de Slegersstraat (gesticht in 1873) en de katholieke meisjesschool (1889) aan de Hoofdstraat. De katholieke meisjesschool was gesticht door de zusters van Schijndel.

Zij boden ook onderdak aan bejaarden. Jet ging naar de katholieke meisjesschool.

Er zaten verschillende jaarlagen bij elkaar in een klas. Klassen van 35-40 kinderen waren normaal. De kinderen moesten van maandag tot en met zaterdag naar school, van 9.00 tot 12.00 en van 13.30 tot 15.30 uur. Op woensdagmiddag en zaterdagmiddag was er geen school.

De katholieke kinderen moesten dagelijks, voor schooltijd, naar de Heilige Mis om 7.30 uur. Door de onderwijzers en zusters werd nauwkeurig in de gaten gehouden wie er wel en niet bij de mis aanwezig waren. Dit werd zelfs op het rapport genoteerd.

Eten

Reuzel is dierlijk vet met name afkomstig van varkens. Reuzel wordt verkregen door spek uit te bakken. Wat overblijft, is het gesmolten vet en de restjes vlees, de zogenaamde kaantjes. Het werd gebruikt om op het brood te smeren (zoals tegenwoordig de boter) en om te braden.

Werk

Mierlo-Hout was in 1910 een voornamelijk agrarische gemeente. De meeste mensen werkten als knecht in dienst van een boer of als pachtboertje. Zo ook de vader van Jet en Jan. Hij had daarnaast een weefgetouw. Hiermee verdiende hij in de winter wat bij. Een aantal mensen uit Mierlo-Hout werkte in de textielindustrie in Helmond.

De belangrijkste werkgevers in Mierlo-Hout in 1910 waren: een paar grote, rijke boeren (boerderij de Apostelhoeve en boerderij Van Gennip); de Melkfabriek; Smederij Kusters; Jumbo landbouwwagens. Daarnaast waren natuurlijk kleine ambachtsslieden zoals de smid, de koperslager, de mandenmaker, de fietsenmaker en wat kleine klompenmakers. Ook was er een graanmolen en een bierbrouwerij.

HISTORISCHE ACHTERGRONDINFORMATIE

OVER STIPHOUT

In 1910 had Stiphout 692 inwoners. Stiphout wordt – voor zover bekend – voor het eerst genoemd in een akte van 1155. Maar historici denken dat er op de plaats van het huidige Stiphout al lang voor onze jaartelling een nederzetting was. Stiphout is dus al heel erg oud. De Sint Trudokerk werd in 1884 in gebruik genomen. Hij staat nog steeds aan de Dorpsstraat (in 1910 werd deze straat de Kerkstraat genoemd). Rond 1910 waren er in Nederland nog bijna geen auto's. Alleen de allerrijkste mensen konden er een betalen, maar zelfs zij hadden vaak nog geen auto maar een koets. In Stiphout had in 1910 niemand een auto. Er woonden geen hele rijke mensen. De belangrijkste mensen in het dorp waren toen de pastoor en de bovenmeester. Er waren wel een paar mensen die een fiets hadden. Maar de meeste mensen liepen dagelijks een flinke afstand naar het werk. Op straat was het dus veel rustiger dan nu. Kinderen konden gewoon op straat spelen. Af en toe kwam er een kar langs. De Stiphoutse kermis was en is nog steeds in het begin van mei. Hij wordt geopend met geweerschoten door het schuttersgilde van Stiphout: Sint Anthonius Abt. De kermis was vroeger een van de hoogtepunten van het jaar. Er was dan ook altijd een jaarmarkt waar mensen van heinde en verre naartoe kwamen.

Wonen

Jet en Jan woonden aan het Heitje. Tegenwoordig is dat de Gasthuisstraat. Jet en Jan deden boodschappen in het winkeltje van Gerardus en Nora de Mulder. Gerardus was ook molenaar, daarom werd hij 'mulder' genoemd (mulder = molenaar). De echte achternaam van het echtpaar was Brouwers. Het winkeltje lag in de Dorpsstraat, vlak naast de kerk.

School

In 1910 waren er in Stiphout twee lagere scholen: de openbare school aan de Koolstraat (nu Dorpsstraat geheten) en de katholieke meisjesschool aan de Kloosterstraat. Op de meisjesschool werd lesgegeven door de zusters van Liefde uit Tilburg. Jet ging naar de katholieke meisjesschool, die geleid werd door de zusters (nonnen). Er zaten verschillende jaarlagen bij elkaar in een klas. Maar zelfs dan waren de klassen klein, omdat er maar weinig kinderen in Stiphout woonden. De kinderen moesten van maandag tot en met zaterdag naar school, van 9.00 tot 12.00 en van 14.00 tot 16.00 uur. Op woensdagmiddag en zaterdagmiddag was er geen school. De katholieke kinderen moesten dagelijks, voor schooltijd, naar de Heilige Mis om 7.30 uur. Door de onderwijzers en zusters werd nauwkeurig in de gaten gehouden wie er wel en niet bij de mis aanwezig waren. Dit werd zelfs op het rapport genoteerd.

Eten

Reuzel is dierlijk vet met name afkomstig van varkens. Reuzel wordt verkregen door spek uit te bakken. Wat overblijft, is het gesmolten vet en de restjes vlees, de zogenaamde kaantjes. Het werd gebruikt om op het brood te smeren (zoals tegenwoordig de boter) en om te braden.

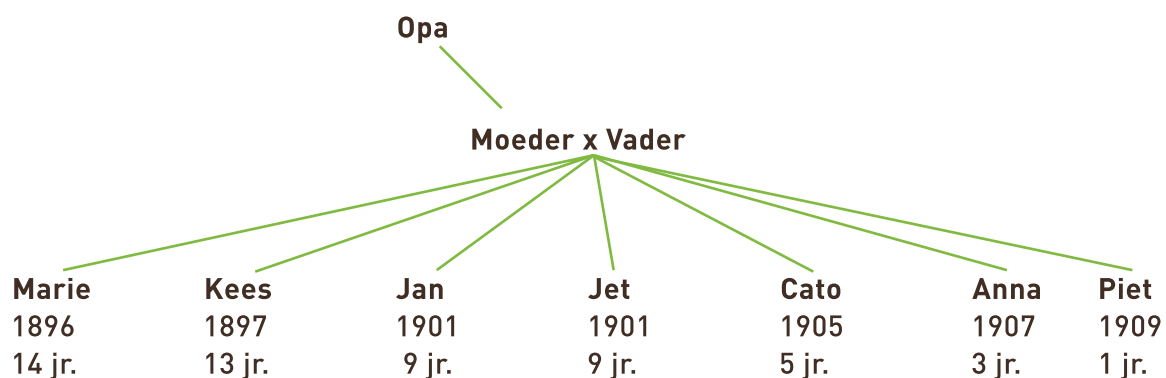
Werk

Stiphout was in 1910 een voornamelijk agrarische gemeente. Veel mensen werkten als arbeider bij een boer of hadden zelf een klein boerenbedrijfje (keuterboer). Zo ook de vader van Jet en Jan. Ook werkten veel mensen uit Stiphout in Helmond als arbeider in een textiel fabriek.

BIJLAGE 3: STAMBOOM FAMILIE JET EN JAN

DE FAMILIE VAN JET EN JAN

Situatie in het verhaal, maart 1910

BIJLAGE 4: ACHTERGRONDINFORMATIE BIJ DE FOTO'S VAN DE FAMILIE VAN JET EN JAN

Hoewel het karakter Jet fictief is, is de fotoserie in dit lesmateriaal wel van een echte familie. De serie begint in het jaar 2000, met een klassenfoto van de achterkleindochter van Jet (Sanne), en gaat stapsgewijs terug in de tijd naar 1903 (een foto van de 2-jarige Jet met haar zus en nichtje). Bij de foto's hoort de stamboom van de familie van Jet en Jan.

Om te bepalen wat de volgorde is kunt u het volgende vragen:

- Welke foto's zijn het oudst: kleur of zwart wit?
- Waaraan kun je nog meer zien hoe oud de foto's zijn? (Kleding, kapsels, brillen, inrichting van de omgeving, voertuigen, huizen, meubels. De leeftijd van de personen op de foto, mits je ook de leeftijd van de persoon nu weet)

Controleer of de volgorde juist is door de nummers op de achterkant te bekijken.

Bespreek hierbij de familiebanden tussen de personen, bijvoorbeeld Thea is de dochter van Jet, de moeder van Marjan en de oma van Sanne. Vergelijk deze familiebanden met de familiebanden van de leerlingen. Geef ook aan dat de tijdbalk geen begin en geen einde heeft, dat bijvoorbeeld over een paar jaar de kinderen van Sanne en de kinderen van de leerlingen zelf ook op de tijdbalk geplaatst kunnen worden.

De foto van Jet en Jan, de hoofdpersonen uit het verhaal, ontbreekt (foto nr 14). Hiermee kunt u de overstap maken naar de laatste activiteit in les 2, waarin de leerlingen een tekening maken van Jet en Jan, als vervanging van de foto.

Omschrijving fotoserie

1. Klassenfoto van groep 5, Sanne 9 jaar. 2000
2. Sanne 6 jaar. 1997
3. Sanne net geboren, met haar moeder Marjan. 1991
4. Marjan 24 jaar. 1980
5. Klassenfoto 4e klas, Marjan 10 jaar. 1966
6. Marjan 4 jaar. 1959
7. Marjan net geboren, met haar moeder Thea. 1956
8. Thea net getrouwd, 24 jaar. 1947
9. Thea 12 jaar, met haar vader en moeder Jet. 1935
10. Klassenfoto, Thea 8 jaar. 1931
11. Thea 5 jaar met haar zusje. 1928
12. Thea als baby met haar moeder Jet. 1923
13. Jet 16 jaar. 1917
14. Jet en Jan 9 jaar. 1910
(Deze foto ontbreekt en zal worden vervangen door de tekening die door de leerlingen wordt gemaakt)
15. Jet 2 jaar, samen met Marie en nichtje Els (hun haar is afgeschoren tegen de luizen). 1903

BIJLAGE 5: KAARTJES ARM EN RIJK

ARM	RIJK
ARM	RIJK
ARM	RIJK
ARM	RIJK

BIJLAGE 6: RIJK OF ARM? WAT HOORT BIJ WAT?

Uitspraken:

“Na de lagere school, ben ik vader gaan helpen met het opkopen van eieren.”

“Toen ik klaar was met de lagere school, mocht ik verder leren.”

“Het poetsen van het zilveren bestek vind ik echt geen leuk klusje.”

“Oei, nu zit er in mijn jurk een scheur. En ik heb er maar 1. Wat zal moeder boos zijn!”

“Mijn moeder volgt de laatste mode. Ze laat de patronen voor haar kleren speciaal uit Parijs komen.”

BIJLAGE 7: BRIEF VOOR OUDERS DIE ALS BEGELEIDER MEEGAAN NAAR HET MUSEUM

VOOR DE OUDER OF VERZORGER

U heeft zich opgegeven als begeleider voor een bezoek aan het museum in het kader van het project *Op stap met Jet en Jan, jong in 1910*. Hieronder vindt u alle informatie die u nodig heeft om het bezoek aan het museum tot een succes te maken.

Achtergrondinformatie bij het project

In het project *Op stap met Jet en Jan* staat het begrip „een eeuw geleden” centraal. Aan de hand van het verhaal van Jet en Jan gaan de kinderen zich bezig houden met het leven in de eigen woonplaats in 1910.

In het museum

In het museum komen de kinderen echte spullen uit de tijd van Jet en Jan tegen. Ze zien bijvoorbeeld leitjes, griffels en een koffiemolen. Ze doen klusjes en spelletjes die Jet en Jan ook deden. Hoe zagen kinderen er eigenlijk uit, honderd jaar geleden? Daar komen de kinderen allemaal achter in het museum.

Wat wordt er van u verwacht in het museum?

U krijgt in het museum door de museummedewerkers instructie over uw rol. U bent de begeleider van één activiteit in een activiteitencircuit. Het bezoek ziet er als volgt uit: na een introductie door de medewerker van het museum gaan de leerlingen een activiteitencircuit volgen. De kinderen zijn op school al in zes groepjes verdeeld. Zij doen door het museum verspreid zes activiteiten. Het is uw taak om bij een van deze activiteiten te staan.

Bij uw activiteit ligt een instructievel, waarop precies staat aangegeven wat de kinderen moeten doen en hoe de activiteit werkt. Na 10 minuten klinkt er een wisselsignaal en stuurt u het groepje kinderen door naar de volgende activiteit. U herhaalt uw activiteit vervolgens met een nieuwe groep kinderen. Dit wordt ook ter plekke nog voor u toegelicht. Na 60 minuten komen de leerlingen weer bij elkaar om gezamenlijk de les af te ronden. Totale duur van het bezoek aan het museum: 1 uur en 30 minuten.

Door de leerkracht in te vullen:

Wat: Begeleiding bezoek aan het museum voor lesproject
Op stap met Jet en Jan, jong in 1910

Waar:

Datum:

Tijd:

Waar en wanneer verzamelen:

Verder:

COLOFON

Een uitgave van Erfgoed Brabant.

erfgoed brabant

Annemarie Buienhuis, Ninke van der Heijden, Dieuwertje de Nigtere,
Ingeborg Schuster en Tera Uijtdewilligen.

De lesbrieven *Op stap met Jet en Jan, jong in 1910* is aangepast door
bureau mevrouw hoeven i.o.v. Erfgoed Brabant.

Met dank aan

Mieke Chatrou, CultuurContact Helmond. Maike van Dijk, Basisschool De Goede Herder
Helmond. Fred Lennings en Marlies Lennings, Meierijsche Museumboerderij Heeswijk-Dinther.
Erik Luik, Nieuw Land Flevoland. Caroline Matla, Landschap Erfgoed Utrecht. Marlou Vrijzen,
Cultuureducatie Schijndel.

Versie gemeente Helmond

Jan Vissermuseum
Keizerin Marialaan 5
5702 NR Helmond
0492-548504
info@janvisser-museum.nl
www.janvisser-museum.nl

Heemkundekring Helmond-Peelland en Heemkundekring Myerle

Vormgeving

Maartse Hazen www.maartsehazen.nl

Beeldmateriaal:

Regionaal Archief Tilburg
Heemkundekring Dye van Best
Speelgoedmuseum Oosterhout
Landschap Erfgoed Utrecht

Het format van dit project is ontwikkeld door Landschap Erfgoed Utrecht.

September 2015

Erfgoed Brabant
Postbus 1325
5200 JD 's-Hertogenbosch
www.erfgoedbrabant.nl/onderwijs

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever, Erfgoed Brabant.

